

Stanislav Reiniš

Největší omyl dějin

Edice Myšlenky sv. 2

Vydává nakladatelství Bystrov a synové

2001

© Stanislav Reiniš, 2001

ISBN

I viděl jsem šelmu vystupující z moře, kteráž šelma měla sedm a deset rohů. A na rozích jejich deset korun, a na hlavách jejich deset rouhání.

Zjev. 13,1

Úvod, a zároveň věnování

Tato knížka navazuje na jinou, která pod názvem Sázka na kulhavého koně vyšla v roce 1999. Obě vycházejí z přesvědčení, že se všichni potřebujeme konečně vyrovnat s komunistickou minulostí. O tzv. komunismu se často diskutuje. Diskuse se však málokdy týkají podstatných otázek jeho teorie. I současní pohrobci vyznavačů komunismu se vysvětlování svého učení pečlivě vyhýbají. Na to, že zhoubná praxe marxistických režimů má svůj základ v nesmyslné teorii, se pomalu zapomíná. Proto se snažím vyložit systematicky, i když stručně, v čem byla teorie marxismu a leninismu zcestná a jak se její omyly odrazily v našem životě. Někomu by se zdálo, že toto téma je poněkud nezáživné a suché, ale jeho studium je přesto užitečné, protože jde o to, abychom si na prahu třetího tisíciletí konečně uvědomili, v čem byla bezperspektivnost reálného socialismu, co zpomalilo hospodářský, společenský a duchovní vývoj našeho národa a dovedlo jej do stavu, v kterém byl na konci roku 1989 a je do jisté míry ještě dnes.

Ti, kteří v systému reálného socialismu nežili, jej dnes stěží chápou. Uniká jim smysl toho, co se tehdy psalo v novinách a říkalo v televizi, uniká jim smysl slov, jako je vedoucí úloha strany, kádrová oddělení, Tuzex, bony, diamat a histmat. Noviny, filmy a filmové týdeníky z oné doby dnes působí směšným dojmem.

Také ti, kteří v onom systému trávili léta, si občas nejsou jisti příčinami různých projevů „reálného socialismu“ a měli by se dovědět, co vlastně bylo jeho podstatou. Co vlastně chtěli ti komunisté, a proč? Systém skončil ve slepé uličce, nakonec se rozpadl, ale před tím, za doby své vlády, ovlivnil každého z nás. Proto zůstávají jeho hesla ukryta kdesi hluboko v podvědomí lidí, i když si to už ani neuvědomují. V lidech je po desítkách let „stranické“ výchovy zafixováno mnoho polopravd a výmyslů, pocházejících z marxistické ideologické penězokazecské dílny. Tato knížka chce pomoci čtenáři rozeznat, kdy je politik, novinář, veřejný činitel nebo kdokoliv vodí za nos, předkládá něco z oné staré líbivé ideologie a předstírá, že jde o „boj za svobodu“, „boj za lidská práva“ nebo něco podobně aktuálního. Někdo si nedávno stěžoval v novinách, že ti mladí, kteří rozum brali až po Listopadu, si nerozumí se svými rodiči. Nedivím se. Pro ty, kteří v totalitním systému nežili, je totalita dnes neprožitou historickou minulostí, asi jako je Bílá Hora nebo Bachův absolutismus. Ti mladí, kteří už nestačili si s bývalým systémem zadat a proto zůstali čistí, snad mají konečně šanci čistí zůstat. Přeji jim to. Snad budou moci žít tak, jak jsme chtěli žít my.

Nepředpokládám, že by komunismus v naší zemi opět zvítězil. Na to snad už nemá. Může však způsobit mnoho nepříjemností. Těm se budeme moci vyhnout, když budeme vědět, jak to s marxismem - leninismem bylo.

Stalo se bez mého přičinění a zcela náhodou, že jsem tuto knížku dokončil na samém začátku nového tisíciletí. Ať je toto tisíciletí lepší než bylo to minulé. Ať nemusejí naše děti procházet stejnou zkušeností.

Stanislav Reiniš

1. ledna 2001

Kdo si chce zopakovat minulých čtyřicet let?

Ti věkem vyspělejší v naší společnosti chodili za dob totality na nesčetná školení, kde se dovídali o marxismu i o marxismu - leninismu, o tom, jak je marxistický socialismus vědecký, o tom, že vývoj lidské společnosti je jednou provždy daný a nemůže jít jiným směrem než k socialismu a pak ke komunismu, a že se nikdo nemůže postavit proti neúprosnému kolu dějin, protože by byl rozdrčen. Ti ještě starší se často sami pod kolem dějin ocitli a drcení byli. Byly to doby těžké, trvaly dlouho a mnozí si na ně zvykli, a zvykli si také, jak skrz ně proplouvat. Někteří na toto proplouvání dokonce nostalgicky vzpomínají.

Nechal bych marxismus tam, kam patří, v odpadové jámě dějin, kdyby nedošlo k paradoxnímu jevu. Zatímco tragické zkušenosti dvacátého století zřetelně vypovídají o škodách, způsobených uváděním marxismu - leninismu do praxe, existuje stále ještě jisté procento lidí, kteří věří, že by to bývalo nemuselo být tak špatné. Kdyby se to bývalo dělalo tak nějak jinak, lépe, nemuselo to tak dopadnout.

Byly to přece krásné časy, pivo přece bylo tak laciné, byli jsme mladí, co nám chybělo. Totalita tak úplně totální nebyla, jen se nesmělo na sebe moc upozorňovat. Kdo mohl, dělal melouchy nebo kradl, hlavně z toho, co bylo prohlášeno za společné, patřilo tedy všem. Proč si tedy nevzít? Kdo nekrade, okrádá rodinu, říkalo se. Chaty byly postaveny z ukradeného materiálu, byt byl opraven z ukradeného materiálu. Dělníci z továren dělali soudruhu řediteli na jeho vile. Uhlíř, zelinář, řezník, číšník, i knihkupec byli pány. Dodávali lidem to, co neměl každý. Kdo měl známosti, sehnal i tři druhy sýrů. V zaměstnání se moc nepracovalo, člověk si šetřil síly na práci doma, na svém. A lhalo se. Stát lhal svým občanům, občané lhali státu, lhaly noviny, televize, rozhlas i řečníci na schůzích.

Marxismus natropil hodně zla. Musíme znát zločiny jeho přívrženců. Milióny zbytečně mrtvých nebudou zapomenuty, ale hlavně a především musíme vědět, proč marxismus - leninismus nemohl jinak než selhat. To proto, abychom byli připraveni. V okolních zemích občas vyhrávají volby postkomunisté. To není náhodné. Jednou z příčin těchto vítězství je, že si bývalí komunisté kolem sebe vytvářejí mýtus, že jejich ideologie je správná a určitě by už dávno zvítězila, kdyby ji lidé správně použili. Jen lidé zkazili krásné učení. Když k ideologii přibereme počítače a faxy, tvrdí oni, musí se to tentokrát povést. Na druhý pokus to půjde líp.

Komunistická strana dnes není u nás zakázána. Proto není boj s komunismem veden mocensky. KOMunistická strana není potlačována administrativními prostředky. Boj by to tedy měl být ideologický. Ten se však, bohužel, vede jen velmi zřídka. Komu se chce babrat v jejich ideologii. Komunisté proto získávají půdu. Spojení legálních prostředků s ilegálními, jak je tomu učil soudruh Lenin, začíná opět mít úspěch.

Program nynější komunistické strany u nás - Komunistické strany Čech a Moravy - se hemží slovy jako demokracie, blahobyt a národ. Tím však jen zastírají tím své úmysly. Nikdy se přece nevzdali své ideologie a proto prokazatelně lžou, protože demokracie se nemůže směřovat s vražedným systémem, zvaným diktatura proletariátu. Vůbec, ani v nejmenším, se nemůže demokracie spojovat s tak zvanou řídicí úlohou strany, což je systém z teorie diktatury proletariátu odvozený.

Děje se u nás plno věcí. Přinášejí člověku radost, a také často ne zrovna radost, ale aspoň vzrušení a tu a tam budí i hněv. To je ale pouze povrch. Při pohledu do hloubky lidských duší to už není tak jednoduché. Lidé se dlouhá léta báli, museli předstírat něco, co necítili, a z toho zbyla v mnoha lidech nenávist, které se asi nikdy nezbaví. To je dědictví komunismu v duši člověka. Nenávist v lidech zůstává kvůli životu, který museli žít, kvůli nadějím, ztraceným ne z nedostatku schopností nebo snažení, ale proto, že kolem každého bylo předivo dohlížitelů. Ti si zasedli na dítě, dali mu při absolvování základní školy punc třídního nepřítele nebo nepříjemného rebela a pak už to s ním šlo až do stáří. Dnes je potkáváme, pensisty s oteklými nohama, a oni vědí, že život je pryč a nevrátí se. Cesty ven z bludného kruhu nebylo, někde to

o tobě bylo napsané a červeně podtržené. Tvůj osud tím byl navždy dán. Nedá se spočítat, kolik produktivních životů bylo za těch čtyřicet let prožito jen tak marně, na nic. Tyto křivdy se nedají napravit.

Když se lidé rozhovoří a začnou vzpomínat, dovíš se, jaký kdo byl po Únoru, po Srpnu, před Listopadem a po Listopadu. Kompromisy s vlastním svědomím jsou ponižující, ale v těch dlouhých čtyřiceti letech byly mnohdy nutné. Někteří se s nimi smířili, jiné pálí dodnes. Ponížení přináší nenávist. Všechna ta léta byla dobou lámání charakterů, kdy páteře sborově praskaly jen to hřmělo. I přesto mnozí sloužili s chutí, i když toho bylo tak málo, čeho se dalo dosáhnout a o co se lidé rvali. On už má všechno, říkalo se o úspěšném člověku. To „všechno“ znamenalo mít kde bydlet, mít magnetofon, televizor, škodovku, možná chatu, možná cestu k moři do Bulharska. A možná ještě nějaký, třeba jen maličký podíl na moci. Kdo mohl vyjet na Západ, tomu se závidělo.

Nacisté za německé okupace naší země za druhé světové války využívali zlomených charakterů mezi námi. Ty byly ale zlomené už předtím. Ostatní žili nadějí a mnozí přežili. V politickém systému posledních čtyřiceti let to bylo jiné. Ta doba trvala příliš dlouho. Lidé stárli, léta unikala, děti rostly, potřebovaly se učit a něčím být. Co dělat v takové situaci? A tak si člověk řekne, co mi to udělá, když povolím. Myslet si mohu své. Zásady jsou pro intelektuály a hlupáky. Okna budu zdobit, Čest práci budu zdravit, však mě neubude. Kdo pracoval, kdo se o něco snažil, tomu možná nabídli i členství v komunistické straně. Sami si ho vybrali - a co teď? Poprvé snad bylo možné odmítnout. Podruhé už odmítli jen nemnozí, pokud kdo. Zatím jsem nikoho takového nepoznal.

Lámaly se i charaktery těch, kteří raději odešli žít v zahraničí. Chceš domů do republiky na návštěvu, stýská se ti? Uprav si s námi vztah, zaplať kouskem duše a spoustou dolarů, vzdej se, nestarej se o politiku, slib, že už budeš hodný, že budeš mlčet, že nám řekneš, co dělají a říkají ti druzí, a my ti povolíme koupit si burta na Václaváku. I z toho je dnes v lidech pocit studu. I na to neradi vzpomínají.

Hořekoval jeden pozůstalý komunista: Vždyť se všichni tvářili, jak jsou uvědomělí, a teď nám praštili s legitimací. Divíš se, řekl jsem mu. Lidé byli takoví, jaká byla doba. Chtěli jste, aby byli ve straně, v ROH, v Pionýru. Tak jste je tam měli. Teď vám to hodili k nohám. Co jste si nadrobili, máte. Obviňuj jen sám sebe.

Co je vlastně komunismus?

Každý si musel povšimnout, že zatímco se dnes a denně opakuje slovo „komunismus“ v pozitivním i negativním smyslu, používá se vlastně termínu, jehož význam byl naprosto jiný. Marxismus, i marxismus - leninismus, i maoismus, i další marxistické směry, kolik jich je, slibovaly kdysi, že jednoho dne přestaneme užívat peněz, že dostaneme vše zadarmo, že se o vše budeme všichni mezi sebou dělit, ale že každý bude mít všeho dostatek a proto bude šťasten a svoboděn. To měl být komunismus. Mnozí tomu i věřili. Budovatelé komunismu však postupně odsouvali vznik tohoto komunistického ráje dál a dál do budoucna. Nikita Sergejevič Chruščev byl snad poslední, kdo na tohle věřil, a ti ostatní z Politbyra Komunistické strany Sovětského svazu mu nakonec museli vysvětlit, aby přestal trojit a nechal toho. Pak už další vůdcové světového systému socialismu, Brežněv, Andropov, Černěnko i Gorbačev na nic podobného ani moc nevěřili. Ani nynější komunisté na takový komunismus nevěří. Zní to však hezky, nazývat se komunistou. Má to určitý propagační význam, činí to člověka jedinečným a netuctovým, slibuje to jakési neznámé a netušené rozkoše.

Rozhlédněme se po světě. Komunismus skutečně na této planetě existuje, i když se soudruzi ze strany komunistické o něm nikdy nezmiňují, asi o něm neví, a ti praví komunisté o soudruzích také neradi slyší. Ti jedni o komunismu tlachají, ti druzí jej praktikují, a proto stojí za to se o nich zmínit.

V kanadských provinciích Saskatchewan, Manitoba a Alberta žije náboženská sekta Hutteritů. Mají podobný původ jako kanadští Mennonité a Amish a pocházejí ze švýcarska. Tyto sekty patří mezi novokřtěnce, přistupují ke křtu až v dospělosti, kdy mají dost rozumu, aby se rozhodli, zda chtějí být křesťany. Od ostatních sekt se Hutterité oddělili již v roce 1528. V šestnáctém století se usadili na Moravě a byli tam známí pod jménem Habáni. Habánská keramika se dodnes ukazuje v moravských a slovenských muzeích. Hutterité hledali náboženskou svobodu a proto se později z protireformačních Čech vystěhovali a usídlili se tam, kde náboženskou svobodu našli - na Slovensku, v Maďarsku, v Rumunsku.

V katolických zemích byli pro svou víru pronásledováni tvrději než ostatní náboženské skupiny. Když si katoličtí misionáři s nimi nevěděli rady, věznili je a posílali na ně mučitele a katy. Brali jim jejich náboženské knihy, děti dávali do sirotčinců a jejich nejschopnější muže zavírali do klášterů, kde měli být převráceni na katolickou víru. V roce 1756 jich zbylo v Rakousku pouhých devatenáct. Přesídlili do Ruska, kde se jim dostalo náboženské svobody a ekonomické pomoci. Po roce 1874 se přestěhovali do Ameriky, hlavně do Jižní Dakoty, a tam vytvářeli kolonie, žijící svým svérázným životem. Kolonie nazývají Bruderhof.

Mnozí se v průběhu let rozhodli žít na individuálních farmách a hutteritský komunismus pověsili na hřebíček. Jen menší část se rozhodla žít společně v Bruderhofech. Během více než sta let se k nim přidalo jen velmi málo nových členů, a i ti většinou brzy odešli. Dnes mají takových kolonií asi tři sta.

Vždycky, když kolonie vyroste na sto dvacet až sto třicet lidí, začne hledat pozemky pro další kolonii. Některé kolonie vlastní až dva tisíce hektarů půdy. Mají zemědělské stroje nejmodernějšího typu, dílny, kde je opravují nebo vyrábějí vše, co potřebují k hospodaření a k životu. Stále mezi sebou hovoří německy, i když se děti ve škole učí německy i anglicky.

Jejich majetek je společný a jejich způsob života připomíná utopii. Soukromé vlastnictví je podle nich proti přírodě a boží vůli. Přitom tvrdí, že nechtějí praktikovat komunismus ani nechtějí být nazýváni komunisty, protože v leninsko - stalinském typu komunismu existují velmi bohatí vůdcové a chudý lid. Bohatí se za vlády marxismu - leninismu s chudými o nic nedělí. Hutterité naopak říkají, že žijí jako prvotní křesťané, podle Kristova příkladu.

„Kdo se nechce vzdát svého soukromého vlastnictví a své vlastní vůle, nemůže se učit a následovat Krista.“*)

-----
*) Všechny citáty v této kapitole jsou z knihy J. A. Hofstetlera Hutterite Life.

Jedinec podle Hutteritů najde mír jedině tím, že svěří celý svůj život boží vůli. Kázání při jejich bohoslužbách se nezměnila od dob jejich začátků a kazatelé si je pro sebe opisují ze starších kopií. Obsahují věty jako:

„Majetek nepatří křesťanům, ale pohanům.“
„Bezbožníci se starají o své egoistické zisky a lakomství.“
„Mít všechny věci společné znamená milovat svého bratra, sdílet s ním všechna jeho přání, trpět s ním a snášet s ním dobré i zlé.“

Nebe je pro ně dalším místem společného života:

„V nebi není žádné vlastnictví, je tam opravdový mír a požehnání. Jestliže si v nebi někdo bude chtít něco přivlastnit, bude z nebe vyhnán.“

Nemusejí se starat o jídlo, oblékání, bydlení ani o péči o staré lidi. To vše dostávají. Žijí ve společných domech, kde každá rodina má svůj byt. V dalších domech jsou společné jídelny, dětské jesle, škola, prádelna a dílny. Muži nosí tmavé oděvy a kabáty, ženy mají dlouhé sukně, zpravidla barevné, ušité z látek, které se nakupují levně ve velkém. Oděvy se šijí v kolonii. Ženy si češou vlasy stejným předepsaným způsobem. Všechny funkce, kazatel, hospodář, vedoucí polních prací, vedoucí dobytkářské farmy, drůbeží farmy, kovář a truhlář se volí doživotně. Volí pouze muži. Nikdo si nemůže vybrat práci, kterou by chtěl dělat. Úkolem jednotlivců je poslouchat. Poslušnost se děti učí už od dětství, ještě dříve než se začnou učit náboženství. Hlavním účelem jejich výchovy je podřízení zájmům kolektivu. Rozvoj intelektu naopak v zájmu kolektivu není. říkají:

„Člověk nemusí být vzdělaný, aby byl dobrý. Kdybychom věděli příliš mnoho o světě, mohli bychom se do něj zamilovat.“

Osobní auta, rozhlas, televize, noviny a časopisy jsou tabu, protože slouží osobnímu uspokojení a jsou proto podvratné. Pro osobní dopravu používají koňské povozy, bryčky. Kazatelé říkají:

„Jestliže povolíme rozhlas, naši lidé budou naslouchat světu a brzy budou jako ti ostatní.“
V minulosti byly i jiné pokusy o komunismus. Komuny zakládali hippies, děti květin, a existovaly i různé další náboženské skupiny. Některé skončily hromadnou sebevraždou, jiné se rozešly. Všechny, kolik jich po světě bylo, selhaly.

Hutteritský komunismus je jediný existující a fungující reálný komunismus. Ani ten však nezískal mnoho nadšených zastánců. Málokdo se chce vzdát své vlastní individuality a stát se poslušnou bezejmennou včeličkou. Nikdo se k nim moc nehrne. I jejich mladí lidé z Bruderhofů odcházejí.

Snad ti, kdo chtějí opět u nás hlasovat pro komunismus, mohli by mít zájem. Hutterité by jim rádi pomohli, a pak by se po nich slehla zem. Kdo chce žít v komunismu, jestli to někdo s komunismem myslí vážně, ať žije v komuně. Jinak se vystavuje podezření, že s komunismem jen flirtuje.

Ti v naší zemi, kteří se nazývají komunisty, však po takovémto systému netouží. Schovávají se za „komunismus“, ale pochybuji, že mají v úmyslu jej uskutečnit. Jinak by přece i oni chtěli žít v podobných komunách. To není žádné převratné tvrzení, vždyť už Bedřich Engels v dopise Augustu Bebelovi v březnu 1875 napsal:

„Chceme proto navrhnout, aby stát byl nahrazen tím, čemu se v Německu říká ‘Gemeinwesen’, což je staré dobré německé slovo, které velmi dobře znamená to, čemu se francouzsky říká ‘commune’, tedy komuna.“

Podobně konec konců hovoří nejednou i Karel Marx a Vladimír Iljič Lenin. Otázkou však je, zda si klasické marxismu - leninismu představovali komuny hutteritského typu, nebo obrovité komuny velikosti celých států. Takovou komunu je opravdu těžké si představit.

Je dialektika skutečně vědou?

Lidstvo prožilo století hrůzy a dodnes neví dost dobře, proč. Jsou lidé, kteří přísahají na to, že Hitler by všecko dal do pořádku, kdyby měl tu možnost. Jsou lidé, kteří přísahají na to, že Marx byl největší osobností dějin. Na počátku dvacátého prvního století má prý aspoň jeden ministr české vlády ve své kanceláři obraz Karla Marxe. Přitom je všeobecně známo, že jak Adolf Hitler, tak i tzv. klasikové marxismu vůbec, tedy Karel Marx, Bedřich Engels, Vladimír Iljič Lenin, Josef Vissarionovič Stalin a další způsobili lidem mnoho utrpení.

Již jsme se zmínili o tom, že přes všechnu negativní historickou zkušenost stále ještě mnozí říkají, že konec komunismu sice byl špatný, ale před rokem 1968 bylo všechno v pořádku, nebo že za Stalina to bylo špatné, ale předtím za Lenina bylo vše v pořádku, a tak dál do minulosti. Pokusme se tedy jít až do nejbližších začátků, abychom zjistili, kde tedy ta prvotní chyba je a v čem spočívá.

Nejlepším způsobem, jak manipulovat lidmi, je dogma. Dogma je jednou provždy dané, neměnné, nesmí se o něm pochybovat a kdo pochybuje, je nepřítel. Naopak, kdo o dogmatu nepochybuje, od toho se očekává, že je ochoten pro ně obětovat vše. Za dogma se umírá. Dogma ale proto samozřejmě musí něco lidem slibovat, buď po smrti ráj, nebo členství ve vítězné, vládnoucí rase, nebo krásnou, bohatou, bezkonfliktní a beztrždní společnost. Marx a Engels již od samého začátku marxistického učení slibovali, co bude, až jejich dogma zvítězí, a získávali tím nadšené přívržence. K uskutečnění dogmatu je třeba organizace, která bojuje za dogma. Organizace mobilizuje třídu, národ, rasu. Marx pravil, že filozofové se dříve snažili svět vysvětlit, nyní jde o to, že by jej měli změnit. V případě Karla Marxe to není dost dobře pochopitelné, neboť toto tvrzení odporuje všem jeho teoriím. Opakovaně totiž tvrdil, že vývoj lidské společnosti probíhá nezávisle na lidském vědomí, dokonce proti vůli člověka, že tedy komunismus bude, nedá se nic dělat, a nic jiného ani nemůže být. Proč by tedy měli filozofové měnit svět? Svět se změní i bez nich, sám od sebe, tak jako tak. V Marxovi je mnoho podobných rozporů.

K uskutečnění cílů dogmatu je také třeba obrovské propagandy. Velice prospěje zbožňování hodný vůdce. Za milovaného vůdce se dobře a skoro lehce umírá. Proto i ještě za života Karla Marxe o něm opětovaně Bedřich Engels tvrdil, že jde o génia, kterému se nikdo nevyrovná. A toto uctívání trvá dodnes, navzdory důkazům o jeho kardinálních a často tragických omylech. Ještě nedávno byl Karel Marx zvolen v Anglii za největšího myslitele minulého tisíciletí, dokonce i před Einsteinem, Newtonem a dalšími. Asi jej Angličané moc podrobně nestudovali. Také na své vlastní kůži nepoznali, zač je Marxe loket.

Abychom pochopili podstatu dnešního „komunistického“ učení, musíme nejdříve posoudit jeho základní filozofii, která se nazývá dialektickým materialismem. Na něj navazuje historický materialismus, který má být aplikací dialektického materialismu na společnost. Marxistický socialismus o sobě říká, že je socialismem vědeckým, protože je založený právě na dialektickém a historickém materialismu, který má být vědeckou analýzou přírodních zákonů, jejich zevšeobecněním a konečně aplikací na lidskou společnost. Jenže, skeptický čtenář se táže, existují vůbec takové aplikovatelné zákony? A dají se použít na všechny oblasti lidského vědění, od kosmologie ke společenským vědám?

Marx a Engels byli původně hegeliani, žáci německého filosofa Georga Wilhelma Friedricha Hegela. O tomto spojení se musíme krátce zmínit. Hegel vycházel z řeckých starověkých filozofů Hérakleita, Platóna a Aristotela. Z Hérakleita přijal na prvním místě jeho pracovní metodu, zvanou dialektika. Dialektika byla původně vědou o vedení dialogu, ale smysl tohoto slova se postupně rozšířil. Obecně pod dialektikou nyní rozumíme hodnocení všech jevů ve vzájemné souvislosti a ve vývoji, na rozdíl od metafyziky, která hodnotí jevy staticky. Na tom by nebylo nic tak špatného, kdyby . . . jak uvidíme dále. Filozof Karl Popper o tom říká:

„Hegelovu pověst vybudovali ti, kdo dávají přednost rychlému náhledu do hlubších tajemství tohoto světa před pracnou odborností vědy, která může nakonec jen zklamat svou nedostatečnou mocí odhalit všechna tajemství. Brzy přišli na to, jak snadno se dá hegelovská dialektika použít na jakýkoliv problém.“ *)

-----
*) K.R. Popper, Otevřená společnost a její nepřátelé II., str. 30

Hegel byl ve své době velmi vlivný, a shromáždil kolem sebe celou školu filozofů. Ti se k němu připojili hlavně po roce 1818, kdy byl německým císařem Friedrichem Willhelmem III. povolán do Berlína a prohlášen za Velkého Filozofa. Jeho filosofický systém se tak stal oficiální filosofií pruského státu. Nemá smyslu se o Hegelovi podstatněji zmiňovat. Důležité je snad jen to, že tvrdil, že dějiny jsou naplňováním Nejvyšší Ideje, a že dějiny, a tím i Nejvyšší Idea, došly k vyvrcholení právě v jeho době v pruském militaristickém státě.

Dánský filosof Kierkegaard říká o hegelovství, že je „*skvělým duchem prohnílosti*“, „*ta nejodpornější ze všech forem zhýralosti*“, že vyjadřuje „*intelektuálskou chlípnost*“ a „*zplesnivělou nafoukanost*“.

Jablko v tomto případě nepadlo daleko od stromu. Oba, Marx i Engels, se také pokoušeli najít pro dějiny nějaký smysl, nějakou Nejvyšší Ideu, a použili k tomu Hérakleitovy - Hegelovy dialektiky.

Protože se marxistické učení považuje za vědu, je na místě použít pro jeho posouzení vědecké metody. Vědci nemohou nic považovat za předem dané, jsou povinni analyzovat výsledky a teorie jiných vědců a pochybovat o nich, dokud neprokáží jejich správnost. Jen tak je možné dojít k pravdě.

První poučkou, o které je nutné se zmínit, je tvrzení, že není Bůh a všechno všude je jen hmota. To je podstata filosofického materialismu. Marx a Engels, a s nimi i všichni marxisté od té doby, se považují za materialisty a ateisty, to jest, věří, že hmota je prvotní a myšlení je z ní odvozeno. To může být pravda, ale přesto to není důkazem neexistence Boha. Marxisté však zaměnili jenom bez velkého dokazování víru v existenci Boha za víru v neexistenci boží. Obojí je víra, obojí se těžko dokazuje nebo vyvrací. V základním, ale nedokončeném a místy zmateném díle Dialektika přírody se sice Engels opakovaně prohlašoval za materialistu, ale nikde nevysvětlil, proč. *)

-----
*) Bedřich Engels, Dialektika přírody. např. strana 172.

Když marxisty někdo upozorní za to, že Bůh možná je, možná není, prohlásí jej za agnostika a řeknou o něm, že stejně asi je materialista. Tak to mnohokrát prohlašoval Engels v Dialektice přírody, Anti - Dühringovi a svých dalších dílech. Dokonce ironizoval svého protivníka Evžena Dühringa, když se Dühring, sám socialista a materialista, pokoušel dokazovat neexistenci boží. *) Jak tedy Engels věděl, že Bůh není? To ví jen Bůh.

-----
*) Bedřich Engels, Anti - Dühring, str. 40

Můžeme si ve spisech klasiků marxismu číst jak dlouho chceme, nenajdeme v nich kloudný argument, dokazující, že Bůh není. Prošel jsem počítačem základní díla Marxe a Engelse, hlavně Dialektiku přírody a Anti - Dühringa, a hledal jsem v nich slovo Bůh. Bylo tam několikrát, ale nikde se nikdo z nich ani nepokusil dokazovat, že Bůh není. Jen to předpokládali, jen si to tak mysleli.

Existují snad nějaké tajné marxistické protokoly, tajné dodatky ke spisům? Nevíme. Přitom mluví marxisté na mnoha místech o „*vědeckém atheismu*“. V čem je vědecký? Podle jedné z různých definic hmoty, které v díle zakladatelů marxismu najdeme, je hmota vše, co existuje

nezávisle na lidském vědomí. Do takovéto definice Marxe, Engelse, Lenina i Stalina se nakonec vejde i Bůh, který také existuje nezávisle na lidském vědomí. *)

Ducatillon, P. V., O.P.A., Rops, D.: Rudé plameny nad Evropou. Přeložil R. Voříšek. Vyšehrad, Praha, 1937.

Materialismus marxistů je tedy spíše článkem víry a součástí dogmatu než něčím skutečně vědecky prokázaným. Již Masaryk v Otázce sociální upozorňoval na to, že Marx spíše než materialista byl pozitivista, že jeho materialismus je spíše na povrchu věci. *)

-----
*) T.G. Masaryk, Otázka sociální, díl I., např. str. 86.

Mezi další poučky dialektiky patří tvrzení, že všechno souvisí se vším. To se zdá být poučka na první pohled tak triviální, že ji nelze ani napadnout. Nelze ji však ani brát jako vědeckou poučku, protože v díle Marxe, Engelse, Lenina a Stalina její vědecký důkaz nenalezneme. Důkaz by asi také byl dost obtížný, museli bychom zhodnotit dostatečné množství přírodních jevů, ne-li všechny. Kdyby někde bylo něco, co by s ničím jiným nijak nesouviselo, třeba jiný, paralelní vesmír, stejně bychom to nezjistili a nenašli. Vědecky dokázaná poučka to tedy není.

Další poučkou dialektiky je, že se vše vyvíjí a mění. Tu vymyslel již Hérakleitos dávno před naším letopočtem. Zase tedy bohužel však v Marxově a Engelsově díle chybí vědecký důkaz pro toto tvrzení a jeho všeobecnou platnost. Opravdu se vše mění? Vyvíjejí se zákony dialektiky jako všeobecné, na lidském vnímání nezávislé přírodní zákony, nebo jsou neměnné? Mění se poučka „vše se mění“? Jestli se nemění, pak není pravda, že „vše se mění“. Pak je tato poučka tedy nepravdivá. Jestli se tato poučka mění, pak to znamená, že někdy se vše mění, někdy ne. Pak je ale také nepravdivá.

Podle marxistů se dialektika dále skládá ze základních zákonů, které jsou odvozeny z přírody, ale vztahují se i na lidskou společnost a její ekonomické vztahy. Marx a Engels vycházeli z předpokladu, že existence a fungování vesmíru, přírodního světa a stejně tak i lidské společnosti jsou řízeny několika jednoduchými zákony, které se uplatňují všude a kterými se všechno řídí. Tak například, Marx v předmluvě ke svému vrcholnému dílu Kapitál prohlašuje ekonomický vývoj za proces „přírodopisný“ a zákony kapitalistické výroby za zákony přírodní. Samozřejmě, že můžeme formulovat hypotézy, v nichž aplikujeme poučky z jednoho vědního oboru na jiný. To je proces indukce, legitimní a obecně používaná vědecká metoda.

Hlavní rozdíl mezi vědeckým a dialektickým myšlením však je v tom, že vědecké myšlení, na rozdíl od dialektického, nevychází nekriticky z předem daných prefabrikovaných pouček, pochybuje o všem včetně těchto pouček a svá tvrzení se snaží znovu a znovu dokazovat. Ve vědě vše, i to, co je zdánlivě předem dáno, se musí ověřovat. Věda se snaží nezaujatě porozumět vazbám příčin a následků. Právoplatnost indukce se proto musí vždy znovu ověřovat experimentálně, nebo vytvářením modelů, nebo nějakou jinou vědecky ověřenou metodou, prostě, musí být testována.

Výsledky, dané takovými analogiemi, musí být exaktně prokázány. Jednotlivé vědecké disciplíny, jako je fyzika, chemie, sociologie, studium jazyků a všechny ostatní mají své vlastní zákony a generalizace z jedné vědy do druhé je velmi obtížná a často nespolehlivá. Můžeme takto formulovat víc než jednu hypotézu a pak eliminujeme ty, které se nehodí.

Je to velmi problematické v případě sociálních věd a vývoje společnosti, kdy vývoj je jednoznačně proces jedinečný a neopakovatelný. Dějiny se nikdy nevracejí zpět ke stejnému bodu a nemůžeme je podruhé experimentálně modifikovat, abychom dokázali správnost svých úvah. Jak z takového jedinečného procesu můžeme odvodit všeobecně platný zákon? Jak

ověříme jeho správnost? Všeobecně platný, universální zákon je svou definicí neměnný, a musel by působit vždy a všude. Z jedinečných faktů není možná žádná generalizace. I kdyby se některý jev ve společnosti opakoval - jako je imperialismus starého Říma a imperialismus dvacátého století - je zde tolik navzájem nepodobných faktorů, které tento jev pozměňují, že jakákoliv generalizace je zavádějící.

V historii můžeme spíše formulovat vývojové trendy než vývojové zákony. Musíme si uvědomit, s Karlem Popperem, že zákony a trendy jsou dvě zcela odlišné věci. *) Trend se na rozdíl od zákona nesmí používat jako základ vědeckých předpovědí. Takže, bohužel, Marxovy zákony společenského vývoje nejsou nic než trendy. A mohou sloužit jen jako podklad věštění.

-----
*) K.R. Popper: Bída historicismu, str. 94.

Jak je vidět z předchozího, dialektické zákony v materialistické podobě formulovali dva autoři, Karel Marx, který byl svým vzděláním doktorem filosofie, a Bedřich Engels, který sice nějakou přírodní vědu studoval, ale hlavně byl podnikatelem. Přírodovědeckým výzkumem se nikdo z nich aktivně nezabýval. Engels předtím, než sepsal fragmenty své Dialektiky přírody, prý osm let přírodní vědy studoval. To ale není moc. Knihu Dialektika přírody nikdy nedokončil. I dnes by byla nepublikovatelná, kdyby ji marxisté tak zoufale nepotřebovali k důkazu, že jejich výklady společnosti jsou vědecké.

K Marxovi a Engelsovi si později přisadil Vladimír Iljič Lenin, který byl svým vzděláním doktorem práv. Tři amatéři, z nichž ani jeden nebyl přírodovědcem, se tedy pokusili vysvětlit veškeré přírodní dění malým počtem zákonitostí, které převzali od starověkých filosofů. Podle toho tyto zákony vypadají.

Dlouhá léta se jimi přírodovědci většinou vůbec nechtěli zabývat, protože je považovali za útok na vědecké myšlení a protože nebylo o čem mluvit, na vědecký výzkum se stejně aplikovat nedaly. V zemích, kde marxismus vládl, se je sice lidé povinně učili, protože na nich záviselo jejich živobytí, ale nikdo se neodvážil je napadnout, aby nepřišel o chleba nebo i o hrdlo. Teprve v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století došlo na západě k určitému oživení diskuse o tomto tématu. *)

-----
*) Grant, T. a Woods, A.: Reason in Revolt - Marxism and Modern Science.
<http://www.marxist.com/>

Soudy biologů i ostatních přírodovědců však byly a jsou stále vesměs vysoce kritické, i když pár výjimek bylo. O dialektický materialismus se opírala kupříkladu sovětská badatelka Olga Borisovna Lepešinskaja, která se pokusila prokázat vznik buněk z nebuněčné hmoty, a Trofim Denisovič Lysenko, který se primitivními metodami snažil dokázat možnost dědičnosti získaných biologických vlastností živých organismů. Oba tito „vědci“ byli však brzy rozpoznáni jako šarlatáni.

Masaryk v Otázce sociální napsal: „*Mně, přiznávám se, dialektika Hegelova i ve způsobě materialistickém není než hokus - pokusem.*“ *)

-----
*) T.G. Masaryk, Otázka sociální, díl I., str. 63.

Marx a Engels tedy hledali zdůvodnění dialektiky v přírodě, aby ji pak aplikovali na společnost. Ustanovili, že tyto zákony jsou tři: Zákon přeměny kvantity v kvalitu, zákon boje a vzájemného pronikání protikladů, a zákon negace negace.

Podívejme se na zdůvodnění těchto tří zákonů dialektiky, jak je uvádějí.

Zákon přeměny kvantity v kvalitu

Prvním zákonem dialektiky je zákon přeměny kvantity v kvalitu a naopak. Při zdůvodňování tohoto „zákona“ se Engels hlavně opíral o chemické závislosti. Několik jich vybral a zobecnil platnost tohoto zákona bez jakéhokoliv pokusu o systematické statisticky podložené důkazy. V Dialektice přírody o tomto „zákonu“ říká:

„Tento zákon můžeme pro své účely vyjádřit tak, že v přírodě může dojít ke kvalitativním změnám, způsobem přesně stanoveným pro každý jednotlivý případ, jen kvantitativním přidáváním nebo ubíráním hmoty nebo pohybu (t.zv. energie).

Všechny kvalitativní rozdíly v přírodě se zakládají buď na rozdílném chemickém složení, nebo na rozdílných množstvích, resp. formách pohybu (energie), nebo - jak tomu většinou bývá - na obou. Bez přidání, resp. ubrání hmoty nebo pohybu, to jest bez kvantitativní změny určitého tělesa nelze tedy změnit jeho kvalitu. V této formě se tedy záhadná Hegelova poučka nejen jeví jako rozumná, nýbrž dokonce jako samozřejmá.

Jistě je zbytečné dovozovat, že také různé allotropické a agregátní stavy těles závisí na větším nebo menším množství pohybu přenášeném na tělesa, neboť závisí na rozdílném seskupení molekul.“*)

-----
*)Bedřich Engels, Dialektika přírody, strana 56 a násl.

Velká to slova, leč důkazů o všeobecné platnosti tohoto zákona není. Když už mluvíme o chemii a struktuře sloučenin, mohou energeticky a kvantitativně stejné, ale strukturálně rozdílné molekuly mít zcela rozdílné vlastnosti. Chemie, o kterou se tady Engels opírá nejvíce, poskytuje spousty příkladů. Na příklad pravotočivé a levotočivé formy aminových kyselin a cukrů se neliší ani počtem atomů ani energeticky, liší se však svou funkcí v organismu. Kvantitativní změny komponent systému samozřejmě mohou systém také ovlivnit, ale vnitřní organizace a struktura je daleko důležitější, a to i v přírodě i ve společnosti. Ta je tím hlavním faktorem, který určuje kvalitativně odlišné jevy. Přeměňme pozici dvou aminových kyselin v bílkovině a dostaneme bílkovinu se zcela jinými vlastnostmi, i když energeticky se přitom její syntéza nemění.

V jiných oborech to platí ještě častěji. Hromada železa není samočinným počítačem, i kdyby byla sebevětší. Ať přidáme materiálu kolik chceme, tím počítač nestvoříme ani jej nevylepšíme. Hromada prvků zahřátých na teplotu lidského těla není člověkem, i když energeticky a kvantitativně jsou oba systémy stejné. Důležitá je tedy v první řadě organizace systému. Tou se dnes zabývají rozsáhlé vědní obory, kybernetika, systémová analýza a další. Ty však platnost dialektického zákona o přeměně kvantity v kvalitu popírají, a proto byly dlouho marxisty považovány za buržoasní a reakční.

Podívejme se na počítače doby nedávno minulé, obrovité kolosy s enormní spotřebou energie, a srovnáme je s těmi, s kterými dnes pracujeme my. Výroba tehdejších součástí a dnešních mikročipů se především liší konstrukcí, tedy kvalitou, a teprve z ní je odvozena kvantita, tedy velikost a energetická spotřeba. Jejich rozdíly nejsou dány „jen kvantitativním přidáváním nebo ubíráním hmoty nebo pohybu (t.zv. energie)“, viz výše. To by naprosto nestačilo.

Různé biologické druhy organismů se od sebe neliší jen kvantitativně, tedy tělesnou masou a velikostí, nebo jen energeticky, tedy potřebou energie a potravy, ale strukturálními rozdíly, vycházejícími z hlubších geneticky daných rozdílů. Muselo by se provést velmi mnoho experimentálních studií, než by se mohlo uvažovat o tom, že strukturální rozdíly přece jen nejsou méně důležité než rozdíly kvantitativní.

To platí i pro lidskou společnost. Chudá dezorganizovaná společnost může kvantitativně růst jak chce, dětí se může v takové společnosti rodit kolik chce, ale tím se z ní ještě nestane společnost dobře zorganizovaná a dobře fungující.

Těchto několik příkladů ukazuje, že „zákon“ přeměny kvantity v kvalitu může někdy platit, někdy ne. Můžeme chodit se džbánem pro vodu tak dlouho, až se ucho utrhne. To je svým způsobem přeměna kvantity v kvalitu. Tento zákon tedy platí jen výjimečně. Co je to ale za přírodní zákon? Od vědecky prokázaných přírodních zákonů vyžadujeme, aby působily vždy a všude, v rámci daných podmínek. Newtonův zákon vzájemné přitažlivosti těles platí kdekoliv ve vesmíru. Za všech okolností je vzájemná přitažlivost dána masami nebeských těles. Stejně tak Ohmovy zákony, nebo třeba Pythagorova věta, nebo teorie relativity platí vždy a všude. Jinak by to nebyly přírodní zákony. Zákon o přeměně kvantity v kvalitu nepatří tedy do kategorie přírodních zákonů.

Zákon vývoje jako boje protikladů

Druhým dialektickým zákonem je údajný zákon vývoje jako boje protikladů. V přírodě i v lidské společnosti se podle tohoto „zákona“ věci a jevy vyvíjejí prý jen tehdy, když jsou v nich uvnitř skryty vnitřní rozpory, které spolu reagují a vytvoří něco nového. Tyto rozpory mohou být antagonistické nebo neantagonistické. Kdo tyto kategorie chce analyzovat a definovat, ať si poslouží.

Tento „zákon“ je snad nejméně doložený, i na úrovni věd devatenáctého století. Vývoj biologického systému, nebo na příklad plození, růst, rozmnožování, nemá s Hegelovou abstraktní formulí „these - antithese - synthese“ nic společného.

Vědecké zkoumání se naopak snaží tyto rozpory, pokud existují, vysvětlit a odstranit. Přeměňování není tak jednoduché. Protiklady se těžko hledají v embryu člověka, vyvíjejícím se před narozením. Engels v Dialektice přírody říká, že dva protiklady řídící vývoj individua jsou, za prvé, genetické zákonitosti, a za druhé, vliv prostředí na vývoj organismu. Celý citát zní:

„Konečně, v organickém životě lze považovati tvoření buněčného jádra rovněž za polarizaci živé bílkoviny a vývojová teorie dokazuje, jak počínaje jednoduchou buňkou je každý pokrok až po nejsložitější rostlinu na jedné straně a až po člověka na druhé straně způsoben stálým rozporem mezi dědičností a přizpůsobováním.“*)

*)Bedřich Engels, Dialektika přírody, strana 181.

To je ale velice přitažené za vlasy. Raný vývoj lidského embrya, na příklad, je velmi přesně určen genetickými faktory. Za předpokladu stálého přísunu kyslíku, hormonů a živin se snadno bez dalších zevních faktorů obejde. Vliv prostředí se ve vývoji embrya projevuje jen v přesně určených časových obdobích, za určitých podmínek, a není nutnou podmínkou vývoje. Vlivem zevního prostředí je ku příkladu vliv některých avitaminos, alkoholu, stresu, nedostatku kyslíku a podobně. Ani jeden z těchto „rozporů“ není však pro vývoj embrya nutný.

Slovně, na papíře, si můžeme vymyslet „protikladů“, kolik chceme. Je to však jen myšlenková, slovní konstrukce a se skutečnými přírodními zákonitostmi a jejich vysvětlením nemá nic společného.

Marx a Engels vztahovali údajný zákon o boji protikladů samozřejmě především na společnost. Hlavní pohonnou silou dějin měly právě být protiklady mezi třídami. A tak již v úvodu ke svému základnímu dílu, Komunistickému manifestu, říkají:

„Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů.“

V tomto okamžiku určitě kritický čtenář začne uvažovat. Opravdu, tak nás to učili na školení. Je to ale pravda? Čtenář uvažuje: Je to možná geniální postřeh, ale také to může být očividný nesmysl. Když král Přemysl Otakar II. válčil a byl poražen na Moravském poli, vytvářel dějiny „dosavadní společnosti“, ale nebyl v tom žádný třídní boj. Naopak, válčil proti nepříteli z jeho vlastní třídy. Když Turci vtrhli do Evropy, třídní boj v tom nehrál žádnou roli. Když Kolumbus doplul do Ameriky, jeho námořníci nakazili domorodce neštovicemi a sami přivezli do Evropy syfilis, jakýpak v tom asi byl třídní boj? Dějiny nejsou jenom dějinami třídních bojů. Marx a Engels nemohli nevědět, že někdy také válčil císař proti papeži a třídní boj to nebyl. Dějiny jsou také dějinami bojů mezi národy, dějinami ras, dějinami náboženských bojů, dějinami malířství a vůbec kultury, dějinami technického rozvoje a dějinami mnoha věcí, podle toho, čemu kdo dává přednost. Dějiny nejsou jen střetem

nepřátelských sil. Je to také dění uvnitř tradic a institucí. Dějiny jsou složitější, než jak si to Marx a Engels představovali.

Ostatně, vždyť sami, Marx a Engels, popisují vývoj kapitalismu jako pohlcování jednoho kapitalisty druhým. A toto pohlcování přece také není třídní boj, to je boj uvnitř třídy.

Zákon negace negace

Masaryk nazývá zákon negace negace „*nešťastným zákonem negace*“. Co to vlastně znamená, negace negace? Marx a Engels to ale příliš jasně nevysvětlují, ani neposkytují skutečný vědecký rozbor a odvození tohoto zákona. Raději uvádějí příklady, jako vždy předtím. Takovými příklady zákona negace negace podle nich jsou:

Příklad 1. Z motýla vzniká vajíčko, které je negací motýla. Z vajíčka se vylíhne larva, která je negací vajíčka. To říká Engels, opět v knize Anti-Dühring. Jenže podle Slovníku jazyka českého negace znamená popření nebo popírání něčeho; nebo je to duševní akt, kterým zjišťujeme nesprávnost nějakého soudu; gramaticky je to zápor nebo záporka. A tak se ptáme: Je vajíčko nějakým negativním, záporným motýlem? Je larva nějakým negativním vajíčkem? Jak si představit negativního motýla? Zajisté že si negativního motýla nelze představit. Měl by to být zrcadlový obraz pozitivního motýla, jako je -1 negativním obrazem 1? Taková věc v přírodě není. Motýl není negativním vajíčkem. Dnes víme, že motýlí vajíčko obsahuje chromosomy a gény, které pocházejí z dvou jedinců, motýlího samce a samičky. Při oplodnění vajíčka se nic neneguje, naopak, dva genomy se spojí dohromady a pak se vyvíjejí, ne nějakými negacemi, ale vnitřními syntetickými pochody, které na sebe navazují a způsobují vznik nových, ale ne negativních struktur. Biologové tyto pochody poměrně přesně popisují, aniž by tam někde našli nebo k vysvětlení jevu potřebovali jakoukoliv negaci. Vylíhnutím larvy vajíčko sice přestane existovat, ale larva má v sobě vše, co se při vývoji vajíčka vytvořilo a co v něm bylo obsaženo. Jen při laickém, velmi povrchním pohledu můžeme říci, že vajíčko znegovalo motýla, protože motýl po jeho snesení neexistuje (ale on existuje, to vidí i laik). To ovšem není negace, vytvoření opaku, to je hříčka zse slovy.

Příklad 2. je podobný a stejně nesprávný: Zrnko ječmene klíčí, vyrůstá v rostlinu (údajně nastává negace zrna), rostlina kvete, oplodňuje se, zas vzniká zrnko, negace rostliny. Rostlina uschne (což má být negace negace). Engels pak tvrdí, že to platí všude v přírodě i ve společnosti. Jenomže, skeptik namítne, jak je to s třešní? Třešňový strom neuschne, když na něm dozrají třešně. A tak se druhá negace pojednou nekoná.

Ve skutečnosti je to totiž tak, že vyklíčením zrnka a rozvojem rostlinného embrya nic ze zrnka nemizí, možná snad slupka, ale jinak se to, co v zrnku je, pouze přetváří a vyvíjí podle svých specifických přírodních zákonitostí, aniž by se cokoliv měnilo aspoň v přibližný opak.

Sám Engels v knize Antidühring nakonec připouští, že marxistická negace vlastně není pravá negace, že se ječmenné zrnko vlastně jenom změní, protože jinak by druhá negace nebyla možná. A vyzývá Dühringa, ať tedy vymyslí nějaký lepší název. Je to tedy vlastně jen taková metafora.

„Negace v dialektice není jednoduché říkání ne, nebo prohlašování, že něco neexistuje, nebo zničení něčeho. . . Každé omezení nebo určení něčeho je vlastně negace. . . Musíme nejen negovat. Musíme upravit negaci tak, aby druhá negace byla možná. . . Negace tedy musí být taková, aby se mohl jev dál vyvíjet. Každý druh věcí má tedy svůj zvláštní způsob negace, aby z toho vzešel vývoj, a stejně každý druh představ a pojmů. Negace v matematice je něco jiného než negace ječmenného zrnka.“*

*) Bedřich Engels: Anti-Dühring, str. 194 - 195.

Nejde tedy vlastně o negaci, takováto negace tedy vlastně negací není, spíš je to jen uměle navozený myšlenkový pochod, stylizace přírodního procesu. Není to nic, co by v přírodě existovalo nezávisle na člověku. Člověk si taková schemátka občas do přírody vnáší. A tak, podle tohoto pohledu „negace“ je vlastně každá změna, a negace negace v prosté řeči jednoduše znamená, že předcházející změna je následována další změnou. Negace podle

tohoto vysvětlení pokaždé znamená něco jiného, jen ne skutečnou negaci. Je to velmi neurčitý zmatek nad zmatek, jen ne přírodní zákon.

Masaryk o tomto „zákonu“ říká:

„Návod Engelsův, jak se má vybírat negace správná, je pro naši kritiku nejlepším důkazem, jak zákon negace negace je subjektivistický a že není dokázaný výhradně historií samou. Hodil se právě Heglovu subjektivismu a pantheismu, ale odporuje Marxovu materialismu, který chce podat vývojový zákon přesně objektivní.“*

-----
*) T. G. Masaryk, Otázka sociální, díl 1, str. 276.

Navíc v celém Marxově a Engelsově díle nenajdeme opět ani jediný skutečně vědecký důkaz pro tuto podivuhodnou formu negace negace ani v této podivuhodné formě. Důkazy, které podali, jsou čistě empirické a, jak vidíme, velmi povrchní a zmatené. Přesto Engels bez jakýchkoliv přijatelných důkazů tvrdí, že zákon negace negace platí všude, v přírodě, v lidské mysli i ve společnosti. Jak to ví?

Engels dokonce říká, že původní prvobytně - pospolný komunismus je negován soukromým vlastnictvím, které pak je negováno tak zvaným vyšším společenským řádem, komunismem, jako posledním, konečným a přetrvávajícím společenským systémem. Mimochodem, Engels však kupodivu neočekává, že by někdo nebo něco negovalo i komunismus.

Marx říká, rovněž zcela bez uzardění, o negaci, tedy nevyhnutelném konci kapitalismu:

„Kapitalistický způsob osvojování, vyrůstající z kapitalistického způsobu výroby, tedy soukromé vlastnictví kapitalistické, je první negací soukromého vlastnictví individuálního, založeného na vlastní práci. Ale výroba kapitalistická způsobuje s nutností přírodního procesu svou vlastní negaci. Je to negace negace. Tato negace neobnovuje vlastnictví soukromého, ale ovšem vlastnictví individuální na základě vymoženosti éry kapitalistické: kooperace a společného majetku půdy a výrobních prostředků, vyrobených prací samou.“*

-----
*) Karel Marx: Kapitál, str. 728 prvního vydání, překlad T.G.Masaryka, citát převzat z Masaryka, Otázka sociální, díl I, str. 328 - 329.

A tak, protože ječmenné zrna se neguje při klíčení, budeme, soudruzi, negovat nepřátelské a reakční třídy. Takové třídy pak přestanou existovat, o to se postaráme. Tak vznikne komunismus.

Mezitím marxistům vznikl problém. Podle marxistů měl být socialismus negací kapitalismu, a komunismus by tedy, logicky, byl negací socialismu. Měla by tedy vzniknout revoluce a socialismus svrhnout.

To si zřejmě uvědomil i soudruh Stalin, a proto ve svém spisku „O dialektickém a historickém materialismu“ prostě třetí zákon dialektiky zrušil. *)

-----
*) J.V. Stalin: Otázky leninismu, str. 515 - 541.

Tak se to dělalo: Zákon dialektiky nevyhovoval, a proto musel být zlikvidován.

K čemu tedy dialektické zákony nezákony jsou?

Shrňme si to, co zatím bylo řečeno: Vymýšlení všeobecně platných přírodních zákonů z neúplných informací má několik úskalí. Jedno z nich je, že takové zákony jsou vědecky neprokázány a dokonce neprokazatelné, jsou tedy spíše článkem víry než součástí vědeckého poznání. Proto také nemají praktický význam. Při skutečném studiu jakéhokoliv jevu, přírodního nebo společenského, jsou nepoužitelné. Jednou probíhá křivka změny vztahu dvou proměnných lineárně, jindy může obsahovat oblasti pozvolného růstu a pak náhlého skoku, závislost může být parabolická nebo řízená rovnicí vyššího stupně. Marx a Engels tyto tak zvané dialektické zákony téměř bez změny převzali z Hegelovy filozofie, pokusili se jim však dát „materialistický“ obsah. Po nich se už nikdo nesnažil je opravdu kriticky rozvíjet, a pokud se je někdo, jako třeba Lenin nebo Stalin, pokusil aplikovat na nové vědecké poznatky, výsledky byly dosti fraškovité. Bylo to jen další zjednodušování něčeho, co již předtím bylo nepřipustně zjednodušené. Vykladači zákonů dialektiky ve dvacátém století vesměs přejali onen nevědecký, kasuistický způsob jejich zdůvodnění a nic dalšího nepřinesli.

K čemu vůbec byla tato intelektuální hra?

Tehdy, v době Marxe a Engelse, se věřilo, že je možné jednoduše a snadno zkonstruovat základní pravidla, kterými se řídí vše ve vesmíru, příroda, politika, lidská mysl. Ze znalosti těchto všeobjímajících pravidel by pak bylo možné vyvodit, jakým způsobem se bude svět vyvíjet i nadále, jak bude uspořádán budoucí politický systém, jaký bude člověk budoucnosti, i jaké bude zítra počasí. A Marx a Engels se domnívali, že takový systém objevili právě v materialistické dialektice.

Jeden z jejich největších omylů bylo lpění na jednoduchých mechanických závislostech. V osmdesátých letech dvacátého století formulovaná teorie chaosu, která zdůrazňuje účinek náhodných „vedlejších“ vlivů na přírodní procesy, je s hlediska marxismu naprosto nepochopitelná. Svět se totiž podle údajných zákonů dialektiky může vyvíjet jedním směrem, ke komunismu. Nic jiného se nepřipouští. Marxisté nechápou, že každý problém přírody a společnosti může mít mnoho možných řešení, která jsou často závislá na nepatrných a nepostřehnutelných příčinách. Nic není tak jednoduché, jak se nás pokoušejí přesvědčit zákony dialektiky.

Pokusy o věštění budoucnosti jsou prastaré. Zatím však nikdo nevěštil spolehlivě, sny lidstva zatím zůstávají pouhými sny. Předvídaní počasí je toho příkladem. Počasí je možné do jisté míry odhadnout na určitou dobu dopředu, ale proměnných je mnoho. Mávnutí motýlího křídla na jedné straně kontinentu může způsobit bouři na druhé straně kontinentu.

Potom, co uplynulo od smrti Karla Marxe více než jedno století, jsme mnohem skromnější ve svých závěrech o světě, přírodě, lidském myšlení a společnosti. Takto rezervovaní musíme být po tom, co se věda rozvíjela tempem mnohem rychlejším než v Marxově době a objem vědeckých poznatků se zmnohonásobil. Ve filozofii Marxe a Engelse proto vidím především nadutost vyplývající z nevědomosti. Dialektika totiž není vědou. Není ani spolehlivou metodou a vodítkem poznání skutečnosti. Proto jejich představa, že provádějí analýzu společenského života na základě vědecké metody, byla mylná.

Masaryk v knize Otázka sociální o tom říká:

„Marx a Engels nepoznali, že se jim dialektika nehodí. To je vážnější fakt než mnohé odpory a nesrovnalosti v jednotlivostech u Marxe a Engelse přirozeně se dostavující. . . Dialektiky objektivní vlastně není. Ve věcech samých není dialektické protivy.“*

*) T.G. Masaryk, Otázka sociální, díl I., str. 68.

Masaryk objevil zásadní omyl v nejzákladnějším kameni stavby marxistické teorie. Nedívím se, že za dob komunistické totality u nás byl Masaryk nenáviděn a jeho význam byl snižován. Komunisté tvrdili, že Masaryk byl velmi špatný buržoasní filozof, který ničemu nerozumí. Konkrétně však na jeho rozbor nikdo nedokázal odpovědět. Argumentaci komunisté nahradili nadávkami.

Druhý omyl marxismu, který Masaryk rozeznal, byl také základní. Marx a Engels tvrdili, že veškerý život společnosti závisí na stavu ekonomie. Podle nich společenské ekonomické „bytí“, čili tak zvaná základna, určuje společenské „vědomí“, čili tak zvanou nadstavbu, ideologii společnosti, jinými slovy vývoj politický, právní, filozofický, kulturní. Masaryk naopak dokazoval, že ekonomické podmínky jsou nepochybně důležité, je však samozřejmé, že i „nadstavba“ zpětně působí na „základnu“, pokud se od ní vůbec dá oddělit.

Marx a Engels z údajné priority společenského „bytí“ nad společenským „vědomím“ dále dovozovali, že i individuální vědomí člověka je určeno „tím, co člověk jí“, tedy ekonomickou základnou. Tak podle nich vzniká „třídní vědomí“. Masaryk rozpoznal, že to je absurdní a nemožné, neboť není pochyb o tom, že člověk má také svoje osobní individuální myšlení a vědomí, jehož obsah závisí na mnoha společenských faktorech, jako je výchova, kultura, náboženství, osobní zkušenost. Mimoto závisí i na faktorech biologických včetně genetických a samozřejmě i na faktorech ekonomických. Zjednodušovat lidské vědomí jen na ekonomii je nesprávné, neboť člověk nemyslí jen a jedině na výdělek.

V roce 2000 se konaly oslavy stopadesátého výročí narození T.G. Masaryka. K Masarykovi se hlásily všechny naše větší politické strany a směry, dokonce včetně komunistů. Komunisté snad při této příležitosti nejvíc. Přitom v minulosti často, hodně a mnohdy neslušně obviňovali Masaryka ze všemožných zločinů, včetně střelby do dělníků. Bouraly se Masarykovy pomníky a děti v čítankách o něm četly jako o buržoasním reformistovi a nepříteli dělnické třídy, a dokonce i jako o špatném vůdci národa. Příčina nenávisi přitom však byla jinde a byla mnohem hlubší, sahala až na konec devatenáctého století, před celou první republiku i před legionářskou protibolševickou anabází, za kterou Masaryka také komunisté činili odpovědným. Už v roce 1898 totiž Masaryk napsal svoji slavnou knihu „Otázka sociální“, v které se o Marxovi a o marxismu vyjadřoval způsobem, který mu žádný komunista odpustit nemůže.

Vzpomeňme si na sekci 140 knihy, nazvanou Sociální a ethická hodnota marxismu. _íká v ní :

„Vůči filosofii, která se prohlašuje za denunciaci společenského a světového řádu, nemůžeme se vyhnout otázce po její hodnotě a speciálně po její hodnotě mravní a sociální. Snažil jsem se Marxe posoudit co nejněcněji a přiznávám se, že mne to často stálo sebezapření - Marxovo filosofování je a chce právě být provokativní. Přesto chci tu shrnout svůj úsudek co možná klidně.

Filosofická nepřesnost, marxistický diletantský eklekticism nemůže dobře působit ani na rozum ani na srdce. Absolutistický dogmatism úzkého a primitivního materialismu naplňuje své adepty tou intelektuální nadutostí, která odjakživa kazí ty, kteří se pokládají za jediné vyvolené. Kritika bez sebekritiky je nebezpečná.

Materialism a mechanism marxistický je úzkoprsý a malicherný. Je v něm něco negenerosního.

Marx je především a jen straníkem. Všeobecného citu solidárnosti nezná. Svou revoluční zlobou sílí city nesociální a živí až nenávisť. Připouštím, že tato brutálnost není horší než parfumovaný indiferentism tříd vyšších. Neboť hrubý ethický materialismus je vlastně domovem v třídách těchto, jako že Marx svůj materialism filosofický má od filosofů a ekonomiků buržoasních. . .

Marxismus je příliš negativní. Marxův Kapitál je ekonomická transkripce faustovského Mefista.

Ve své negaci chytá se marxismus eklekticky všeho, co je právě módní - naturalismu, pozitivismu, darwinismu, dekadence, moderny, Zoly a tak dále - vše v neladné pestrotě.

Marxism je fatalistický. Sází vše na jednu kartu. Jen diletantism jej chrání, jako v oborech jiných, před důsledky krajními“*)

-----
*) T.G. Masaryk, Otázka sociální, díl II., str. 260 - 261.

Celkový závěr je jasný:

„Marxovi se nedostává filosofické síly.“ *)

-----
*) T.G. Masaryk, Otázka sociální, díl II., str. 257.

To platí stejnou měrou i pro Engelse a pro jeho zdůvodňování dialektiky.

Nemůžeme se divit tomu, jak se komunisté chovali k Masarykovu odkazu za totality. Je však s podivem, jak se komunisté dnes snaží získat hlasy voličů i za cenu toho, že se k Masarykovi hlásí. Jeden z jejich předních poslanců prohlásil při příležitosti Masarykových oslav v televizi dokonce:

„I já studuji Masaryka.“

Studuj, soudruhu, studuj. Studuj ze všech sil. Učit se, učit se, učit se, pravil soudruh Lenin.

Sázka na neexistujícího koně

Rozbor teorie historického materialismu je velmi zajímavý, ale omezíme se v něm jen na dobu nedávno minulou, kdy se komunisté pokoušeli jeho poučky uvádět do praxe.

Politika komunistických stran se opírá o historicky významnou úlohu proletariátu. Jak tento postulát vlastně vznikl? Objevil se poprvé v Manifestu komunistické strany, brožura vydané Marxem a Engelsem roku 1848. Od té doby všechny komunistické a mnohé socialistické strany na něj přísahají. Použijme překladu Komunistického manifestu z pera Augustina Radimského, který vyšel ve Vídni v roce 1893. Při všech citovaných překladech se vždy pokouším použít jejich co možná nejranější vydání, protože pozdější vydání jsou často zkreslena okamžitými požadavky doby.

„Ze všech tříd, jež právě nyní vůči měšťáctvu zaujímají nepřátelské stanovisko, je jedině proletář revoluční třídou. - Ostatní třídy hynou, proletář je ale plodem velkopřemyslu, velkokapitálu.

Střední stavy: malopřemyslníci, maloobchodníci a rolníci, všechny bojují proti buržoasii, aby svou existenci co střední stavy zachránili. Nejsou tedy revolučním, nýbrž konservativním živlem. Ještě více, ony jsou zpátečnickým živlem, poněvadž chtějí kolo světových dějin nazpět otáčet.“ *

-----
*) Karel Marx a Bedřich Engels, Komunistický manifest, str. 38.

„Lumpácký proletář (tuláci, žebráci a pod.), tato passivní (trpná) hniloba dolních vrstev staré společnosti, nechá se, revolucí proletáře probuzena, spíše k zpátečnickým účelům upotřebit.

Životní podmínky staré společnosti hynou vznikáním životních podmínek proletáře. - Proletář je bezmajetným; jeho poměr k ženě a dětem nemá nic společného s rodinným poměrem měšťáka, moderní průmyslová práce, moderní jeho kapitálu, všude stejně, v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, odnárodňuje proletář. . .

Proletář nemá nic vlastního k pojištění. Jeho úkolem jest odstranění veškerých dosavadních soukromých jistin a soukromých pojištění.

Každé dosavadní hnutí lidové bylo hnutím menšiny nebo v zájmu menšiny. Hnutí proletáře jest samostatným hnutím velké většiny ve prospěch velké většiny. - Proletář, nejspodnější vrstva nynější společnosti, nemůže se povznést, nemůže se vztýčiti, aniž by neotrásl všemi nadstavenými vrstvami, celou oficiální společností. . .

Označivše všeobecný průběh vývoje proletáře, sledovali jsme více méně skrytou občanskou válku v lůně stávající společnosti až k onomu bodu, na němž propuká boj ve zjevnou revoluci, pohlcující buržoasii a povznášející proletář. . .

Nevolník dosáhl v době nevoľnictví členství komuny, maloměšťák se stal pode jhem feudálního absolutismu velkoměšťákem.

Moderní dělník ale, místo aby se s pokrokem průmyslu povznesl, klesá stále hlouběji pod podmínky své vlastní třídy. Dělník se stává chudobným a chudinství se množí rychleji než obyvatelstvo a bohatství. Z toho vychází najevo, že je měšťáctvo neschopno i na dále zůstatí panující třídou společnosti a že životní podmínky měšťáctvo nemohlo pro ostatní společnost řídicím zákonem zůstatí. Měšťáctvo není schopno vlády, poněvadž není s to zabezpečiti svým otrokům existenci, ani v rámci jejich otroctví. Společnost lidská nemůže déle pod vládou měšťáctva žiti, nebo lépe, existence měšťáctva nesrovnává se s existencí společnosti. .

Pokrok průmyslu, jehož bezvolným a bezodporným nosičem měšťanstvo jest, dosazuje na místo osamocení dělníků soutěži jejich revoluční sjednocení sdružováním.

Vývojem velkopřemyslu odnímá se tedy buržoasii podklad, na kterémž vyráběla a výrobky si osvojovala. Buržoasie zplozuje především vlastního svého hrobaře. Její záhuba a vítězství proletáře je stejně nevyhnutelné.“

Pomnožený název „proletář“, který překladatel používá, znamená „proletariát“.

Takže, ještě jednou. Podle Marxe a Engelse existuje třída, proletariát, za kapitalismu sice tvrdě utlačovaná, ale zároveň pohlcující ostatní třídy, a tím neustále rostoucí. Tato třída nic nevlastní a chudne čím dál tím víc, až se dostane do stavu, kdy odhodí jediný svůj majetek, svoje okovy, a skrytou latentní občanskou válku přemění ve zjevnou revoluci proti svým nepřátelům, kteří jsou zároveň nepřáteli celého lidstva. Kapitalistů bude čím dál tím méně, až jich zbude mizivý počet a proletariát snadno vyhlásí svou vládu - diktaturu. Tím spasí lidstvo.

Abychom měli jistotu, o čem mluvíme: Co to opravdu je, když se mluví o proletariátu? Engels popsala proletariát v poznámce pod čarou v anglickém vydání Komunistického manifestu z roku 1888 takto:

„Proletariátem myslíme třídu moderních dělníků, pracujících za mzdu, kteří nemají žádné vlastní výrobní prostředky a jsou nuceni prodávat svoji pracovní sílu, aby mohli žít.“

To by ještě nebylo tak zlé. Skoro každý, koho znám, nevlastní výrobní prostředky a prodává svou pracovní sílu. Svoji pracovní sílu prodávají i ministři, a dokonce i sám ministerský předseda. Proletářem by tedy mohl být každý, Václav Havel, britská královna Alžběta II., generální ředitel televize . . . Znamená to, že jsme tedy všichni proletáři, a že měl tedy Marx pravdu? Znamená to, že opravdu proběhl proces proletarizace, o kterém Marx psal? A máme tedy diktaturu proletariátu?

Zajisté že ne. Marx pojem „proletariát“ ještě dál upřesňuje. Podle Marxovy definice dostává proletář za svou práci mzdu, ovšem tato mzda je taková, a jen taková, aby proletář mohl přežít ze dne na den. Proletář tedy žije jen pokud pracuje. Práce mu nepomáhá vytvářet žádné bohatství. Komunistický manifest o tom říká:

„V té samé míře, ve které měšťáctvo, t.j. kapitál vyvinuje se, vyvinul se také proletář (chudinství), vyvine se třída moderních dělníků, kteří žijí tak dlouho, jak dlouho mají práci, a kteří práci jen tak dlouho mají, jak dlouho svou práci kapitál rozmnožují. . . Výlohy, které dělník způsobuje, obmezují se tedy skorem jen na životní potřeby, které potřebuje ke své obživě a k zachování rodu.“*)

*) Karel Marx a Bedřich Engels, Komunistický manifest, str. 34.

Asi bychom měli věřit tomu, že taková tvrdě utlačovaná třída musela kdysi existovat, když o tom Marx s Engelsem tak přesvědčivě píší. Když ještě dnes komunisté tvrdí, že bojují za zlepšení údělu proletariátu, tedy dělnické třídy, pak asi vědí, o čem mluví. Nebo ne? Existovala vůbec třída s vlastnostmi, které jí Marx a Engels přisoudili? Podívejme se zpět do historie.

Proč zrovna proletariát?

Otázka, kterou si napřed musíme položit, je, jak vůbec Marx a Engels přišli právě na proletariát. V roce 1844, ještě poměrně mladý, napsal Marx Příspěvek ke kritice Hegelovy filozofie práva, který poprvé otiskl v časopise Deutsch - Französische Jahrbücher. Tam říká:

„Ve Francii každá třída národa je politicky idealistická a je si vědoma nejdříve sebe jako určité třídy, ale také jako reprezentanta sociálních požadavků. Uvědomovací role tedy dramaticky přechází od jedné třídy ke druhé, až konečně přejde k třídě, která uskuteční společenskou svobodu nejen za určitých zevních podmínek, ale organizuje podmínky lidské existence na předpokladu sociální svobody.

Naopak, v Německu, kde je praktický život bezduchý tak jako je duchovní život nepraktický, žádná třída občanské společnosti nemá potřebu všeobecného osvobození, dokud k němu není nucena bezprostředními podmínkami, materiální potřebou, vlastními řetězy. Kde je tedy pozitivní možnost německého osvobození?

Odpověď: ve vytvoření třídy s radikálními řetězy, třídy občanské společnosti, která není třídou občanské společnosti, stavu, který je roztokem všech stavů, skupiny, která má universální charakter kvůli svému universálnímu utrpení a nežádá zvláštní právo, protože proti ní působí všeobecné, ale ne zvláštní zlo; které nemá žádné historické, ale jen lidské nároky; která není v nějakém jednostranném sporu ale v totálním sporu s německým státem, a konečně, která se nemůže osvobodit bez osvobození všech ostatních skupin společnosti a tedy osvobodí všechny ostatní vrstvy společnosti, která, stručně, úplně ztrácí jako člověk a proto může vyhrát jedině tím, že získá člověka. Tento roztok společnosti je vznikající proletariát.“

To je dost otevřené a významné sdělení. Marx v podstatě říká, že proletariát, chápaný a viděný jako třída, teprve vzniká, teprve musí být vytvořen. Zároveň mu přičítal vlastnosti, které vyhovovaly jeho teorii, ale zřejmě ani tehdy nevyhovovaly skutečnosti. Jak tedy věděl, jaké v budoucnosti tyto vlastnosti budou? Nikde v jeho díle však nenajdeme přesný výklad, jak k vlastnostem budoucího proletariátu dospěl. Jsou to jen slova a přání. V tehdejší Německu nebyla žádná jiná revoluční třída. A protože soudil, že vývoj je boj protikladů, potřeboval proletariát, aby se Německo mohlo vyvíjet. Od svého vzniku byl tedy proletariát pouhým filosofickým konceptem, třídou, která musela teprve být vytvořena. Byl první historickou třídou, která, aby mohla fungovat, musela být vyfantazírována. Byla to fikce. Dostala vlastnosti, které se Marxovi hodily, jako na příklad to, že jednoho dne osvobodí všechny ostatní třídy. Proletariát měl mít originální vidění světa a originální kulturu, která měla oživovat a podporovat jeho ideologii. Protože motorem historie je třídní boj a dějiny jsou dějinami třídních bojů, proletariát musel existovat, jinak by se dějiny nemohly pohybovat. Kdyby nebylo proletariátu, nebylo by dějin.

Pak se Marx a Engels pokoušeli takovou třídu, která by odpovídala jejich teorii, najít a studovat. Pokusili se o to, když zkoumali postavení dělnické třídy v Anglii. Nejdříve napsal Bedřich Engels knihu Postavení dělnické třídy v Anglii. Pak Karel Marx emigroval do Anglie a začal pracovat na svém celoživotním díle, Kapitálu. Marxovy popisy třídy proletářů, jak jsou uvedeny v prvním díle Kapitálu, se však neopíraly o nějaké detailní sociologické studium dělnické třídy nebo přímá Marxova pozorování. Nevypytával se proletářů na jejich názory, životní cíle a perspektivy. Nechodil do továren. Chodil jen do čítárny Britského musea. Třídu proletářů hledal tam.

Při své definici a popisu proletariátu se pak opíral hlavně o nálezy anglických vládních inspektorů, kteří sledovali, jak se v továrnách porušují anglické tovární zákony té doby. První tovární zákon v Anglii byl vydán v roce 1802, pak v letech 1819, 1825, 1831, a tak v rychlém sledu dále. Anglické zákony již tehdy dělníky ochraňovaly, podnikatele trestaly za

vykořisťování dětí, určovaly jim délku pracovní doby, a určovaly kvalitu ubytování, zdravotní péči, školní docházku i ochranu mravů dětských dělníků. Přesto ještě v roce 1851 až třicet procent dětí mezi deseti a patnácti lety pracovalo v továrnách. Nálezy továrních inspektorů o tom byly každoročně zveřejňovány ve Zprávách továrních inspektorů *).

*) Reports of the Inspectors of Factories, Londýn, 1841 - 1866.
Children's Employment Commission. Report 1 - 6 of the Commissioners on the Employment of Children and young persons in trades and manufacturers not already regulated by law. Londýn, 1863 - 1867.

Bylo to celé postavené na hlavu. Na jedné straně v Komunistickém manifestu Marx a Engels říkali:

„Státní moc se stala v moderních státech pouhým výborem, spravujícím společné záležitosti měšťácké třídy.“ *)

*) Karel Marx a Bedřich Engels, Komunistický manifest, str. 29.

Ale pak se dozvídáme, že měšťácký stát vydává zákony na ochranu dělníků, tyto zákony uplatňuje, vysílá do továren inspektory, kteří hledají ty, kdo zákony porušují, a dokonce soudí viníky. Není tedy teorie o třídním utlačovatelském charakteru buržoasního státu nedostatečně doložená?

Marx výsledků práce továrních inspektorů, trestní případy vykořisťování, nízkých mezd a prodlužování pracovní doby zneužil k tomu, aby ukázal, jak je měšťácký stát nemorální a jak se brzy rozpadne. Vybíral z těchto zpráv popisy těch nejvíc pobuřujících, nespravedlivých situací, za které byli podnikatelé trestáni, a zevšeobecňoval je jako typické příklady vykořisťování proletariátu. Byl přesvědčen, že těmto proletářům nepomohou nějací inspektoři, jim může pomoci jen revoluce.

Osmá a třináctá kapitola Kapitálu popisuje hrůzy kapitalismu tak, jak je Marx našel v knihovně Britského musea. Ve zprávách továrních inspektorů jsou popsány desítky příkladů nesmírné bídy, utrpení, vysilující práce za minimální mzdu, života ze dne na den. Na druhé straně jsou tam příklady chamtivosti vykořisťovatelů, jejich podvodů a zločinů. Snad jen několik příkladů:

„Začátkem června 1836 došla smírčím soudcům v Dewsbury (Yorkshire) udání, že majitelé 8 velkých továren nedaleko Batley přestupují tovární zákon. Část těchto pánů byla obviněna z toho, že nechali pracovat 5 chlapců ve věku od 12 do 15 let od 6 hodin ráno v pátek do 4 hodin odpoledne následující soboty, aniž jim dovolili oddech, kromě doby na jídlo a jedné hodiny spánku o půlnoci. A tyto děti musely pracovat nepřetržitě 30 hodin v "Shoddy hole", jak se říká díře, kde se trhají vlněné hadry a kde je vzduch tak prosycen prachem, chloupky z hadrů atd., že i dospělí dělníci si tu musí ustavičně ovazovat ústa kapesníkem, aby si chránili plíce! . . . Pan Broughton, smírčí soudce hrabství, prohlásil jako předseda schůze, konané v městském sále v Nottinghamu 14. ledna 1860, že . . . Ve 2,3,4 hodiny ráno vytáhnou devítileté až desítileté děti ze špinavých lůžek a nutí je pracovat za holé živobytí do 10, 11, 12 hodin v noci, takže jim údy přestávají sloužit, tělo chřadne, obličej dostává tupý výraz a všechno, co je na nich lidské, upadá v němou strnulost, na kterou je hrůza se podívat.“ *)

*) Karel Marx: Kapitál, díl I., kapitola 8, str. 249 - 326.

To ovšem, a z Marxova textu to jasně vyplývá, byly kriminální případy, a za ně byli továrníci trestáni. Není proto dost dobře možné generalizovat tyto situace na celý systém, a dodejme, že už vůbec ne na systém takový, jak vypadá dnes, o sto padesát let později.

Je to, jako kdybychom z Černé kroniky všech novin vybrali všechny vraždy a tvrdili, že vražda je nutnou příčinou smrti všech lidí. Jako kdybychom tvrdili, že krádež je jediným způsobem získávání prostředků na živobytí u všech občanů. Vraždy i krádeže existují, o tom není pochyb, ale většina lidí nekrade a umírá na nemoci. Krade se, o tom není pochyb, ale lidé také poctivě pracují. Dětská práce byla, ale už ve vyspělých zemích není.

Zároveň nelze přehlédnout jeden významný sociálně - patologický jev. Bylo pochopitelné, že uplatňování zákonů na ochranu dělníků a pracujících dětí nevyvolávala nadšení tehdejších zaměstnavatelů. Paradoxně se to však nelíbilo ani rodičům. Dětský příjem totiž často zdvojnásoboval příjem rodiny. Mzdy dětí podle zákona patřily otci rodiny, a jak je utratil, byla jeho soukromá věc. V knize Davida MacGregora z roku 1996 se popisuje, že mnozí otcové utráceli 25 až 35 procent rodinných příjmů za alkohol. K tomu přistupovaly i výdaje za tabák, takže často až polovina rodinného příjmu mizela v jejich hrdlech. Mnoho dělníků se bavilo a utrácelo peníze i sázením při psích a kohoutích zápasech.

Oslavovalo se „modré pondělí“. Dospělí si dopřávali lepší stravu než byla ta, kterou poskytovali dětem. Dělníci si dokonce i najímali děti od druhých rodičů, aby pracovaly za ně. Když děti byly malé, chodily ženy sice do práce, ale když trochu odrostly a začaly vydělávat, matky častěji zůstávaly doma. Je nepochybné, že za těchto podmínek se nejedni rodiče bránili omezování dětské práce.

Marx se sice zmiňuje o nesvědomitých rodičích, ale zcela pomíjí, že ti nesvědomití rodiče zároveň tvoří páteř jeho vykonstruované proletářské třídy. To přece musel vědět, ale rozhodl se prostě určité části zpráv továrních inspektorů zamlčet.

To vše podstatně mění to, co Marx o proletariátu potom říká ve svém Kapitálu. Předně, ten, koho označuje za proletáře, nebyl až tak nezištný, jak si vysnil a jak to již v roce 1844 popisoval. Za druhé, vychází najevo, že teorie zbídačování dělnické třídy se nedá dost dobře zevšeobecnit. Někteří proletáři nejsou zbídačení, protože na ně pracují jejich děti. A za třetí, máme co do činění s diferenciací uvnitř dělnické třídy. Již v sedmdesátých letech devatenáctého století vznikali dělníci mohovití, tedy nerevoluční, na které Marx, Engels i později Lenin zle láteřili a nazývali je „dělnickou aristokracií“.

Otázka, kterou si musíme položit, je, zda Marxovy a Engelsovy omyly byly omyly čestnými nebo zda klamali záměrně. Mnoho čtenářů Komunistického manifestu si patrně myslí, že Marx a Engels byli v podstatě slušnými lidmi. Angličané dokonce zvolili Marxe za největšího myslitele tisíciletí. Jenom připouštějí, že oba, Marx a Engels, byli špatnými proroky, že se jim nepodařilo předvídat správně budoucnost a proto vývoj minulých sto padesáti let byl pod jejich vlivem výrazně pokřiven.

Myslím, že tak slušní nebyli. Marx totiž musel vědět, že zamlčuje důležitou část Hornerových zpráv. I z dalšího vývoje dělnické třídy i „kapitalismu“ se museli oba, Marx i Engels, včas dovědět, že se mýlí. Marx to však nikdy nepřiznal, a Engels to přiznal jen zčásti, když upravoval třetí díl Kapitálu, vydaný už po Marxově smrti.

Abychom to shrnuli: Dialektická metoda není vědeckou metodou a nelze s ní analyzovat společnost, takže když se o to Marx a Engels pokusili, museli si vysnit společenskou třídu proletářů a přiřknout jí vlastnosti, které ve skutečnosti vlastně žádná společenská třída neměla.

Největší omyl ze všech - teorie zbídačování dělnické třídy

Již v Komunistickém manifestu dospěl Marx k závěru o setrvalém zbídačování dělnické třídy. K tomu, aby hypotetická proletářská třída byla opravdu revoluční, se musí dostat do situace, kdy trpí hladem, podvýživou, předčasným stárnutím, časnou smrtí. Spokojený proletář se pramálo stará o to, aby osvobodil ostatní lidi.

Marx v druhém díle Kapitálu říká:

„Čím větší je společenské bohatství, fungující kapitál, rozsah a energie jeho růstu, a tudíž čím větší je absolutní velikost proletariátu a produktivní síla jeho práce, tím větší je průmyslová rezervní armáda. . . Ale čím větší je tato rezervní armáda v poměru k aktivní dělnické armádě, tím větší je trvalý přebytek obyvatelstva, jehož bída je nepřímou úměrnou útrapám jeho práce. Čím větší je konečně nuzácká vrstva dělnické třídy a průmyslová rezervní armáda, tím větší je oficiální pauperismus. To je absolutní, všeobecný zákon kapitalistické akumulace.“*)

*) Karel Marx: Kapitál, díl II., str. 459 a další.

A ještě dále:

„Ve čtvrtém oddílu při rozboru výroby relativní nadhodnoty jsme viděli, že za kapitalistického systému se všechny metody zvyšování společenské produktivní síly práce uskutečňují na úkor individuálního dělníka; všechny prostředky k rozvoji výroby se mění v prostředky porobování a vykořisťování výrobce, mrzačí dělníka v necelého člověka, snižují ho na přívěsek stroje, stupňují úmornost práce a tím ji zbavují obsahu, odcizují dělníkovi duchovní síly pracovního procesu v téže míře, jak se do pracovního procesu zařazuje věda jako samostatná síla; znetvořují podmínky, za nichž dělník pracuje, podrobují ho za pracovního procesu nejmalichernějšímu, zlomyslnému despotismu, celý jeho život proměňují v pracovní dobu, jeho ženu a dítě vrhají pod Džagannáthovo kolo kapitálu. Ale všechny metody výroby nadhodnoty jsou zároveň metodami akumulace a každé rozšíření akumulace se naopak stává prostředkem rozvoje těchto metod. Z toho vyplývá, že tou měrou, jak se akumuluje kapitál, musí se zhoršovat postavení dělníka, ať je jeho mzda jakákoli, vysoká nebo nízká.“*)

*) Karel Marx: Kapitál, díl II., str. 679 a další.

Pro jistotu ještě jeden citát, tentokrát z Marxovy knihy „Bída filosofie“:

„Den ze dne se totiž ukazuje stále jasněji, že výrobní vztahy, v nichž se buržoasie pohybuje, nemají jednotný, jednolité charakter, nýbrž charakter rozpolcený; že tou měrou, jak se tvoří bohatství, se tvoří i bída; že tou měrou, jak se vyvíjejí výrobní síly, se vyvíjí i síla útlaku; že tyto poměry vytvářejí měšťácké bohatství, t.j. bohatství měšťácké třídy pouze tím, že neustále ničí bohatství jednotlivých členů této třídy a vytvářejí stále vzrůstající proletariát.“*)

*) Karle Marx: Bída filosofie, 1948, str. 93.

Podle tohoto vzorce by ubohý zbídačený německý dělník, který si dnes jezdí svým vlastním autem do Čech užít si víkend nebo Silvestra, měl být vlastně obrovský chudák. Celý týden nebo i celý rok jezdí buldozerem a vyrývá základy budov pro boháče. Nic z toho nemá, jen okovy a bídu, a ještě navíc mu Češi tyto okovy a bídu závidí. Oč lépe by se měl, kdyby jako dřív tyto základy budov pro boháče kopal ještě s tisícem jiných pořád stejným krumpáčem a

stejnou lopatou, pozdě večer by ulehl ke kratičkému spánku a ráno, vysílen nedostatečnou a špatnou stravou, pokračoval, až by jej jednoho dne kapitalista odvrhl jako nepotřebného.

Když americký dělník vyjde ze svého domku a jede svým autem do práce, je podle Marxe vlastně mučedníkem.

Žádný Marxův omyl snad není větší. Marx si představoval rozvoj výroby a její technické úrovně jako nájezd Džingischána na Evropu. Džingischán ochuzoval druhé, aby se obohatil. V jeho případě by Marxovy úvahy snad platily. Když však dělník v moderním průmyslu vyrobí na stroji mnohem víc než jeho předchůdce vyrobil ručně, nechuzuje tím nikoho, a nejméně sebe. Když Henry Ford zavedl pásovou výrobu automobilů, nejdříve ze všeho zkrátil pracovní dobu a zvýšil mzdy.

Akumulace kapitálu neznamena automaticky stagnaci životní úrovně, ale naopak ji stimuluje. Vyrobené zboží je určeno ke spotřebě, musí se rozdělit, prodat tomu, kdo má o něj zájem, tedy i dělníkům. Kdyby bylo na světě 98% chudých, zbídačených proletářů, jak Marx předvídal, kdo by asi spotřebovával vyrobené zboží? Ta zbývající dvě procenta kapitalistů? To přece nedává smysl. To jen komunisté za totality tvrdili, že na Západě jsou výkladní skříně plné zboží, které si nikdo nemůže koupit. Pletli si obchod s jakýmsi muzeem, určeným za podívanou pro chudinu a ojedinělé turisty z komunistických zemí.

Marxova teorie zbídačování dělnické třídy je nelogická.

Všechno nakonec bylo jinak

Karel Marx a Bedřich Engels se rozhodli v první polovině devatenáctého století předvídat dějiny dopředu. Věřili, že se kapitalisté velmi brzy zmocní většiny kapitálu a že tento kapitál se zkoncentruje do rukou malého množství vykořisťovatelů, zatímco ostatní lidé se během krátké doby několika desítek let změni v proletáře. Věřili, že relativní i absolutní počet proletářů bude vzrůstat tak dlouho, až budou činit naprostou většinu obyvatelstva, a že na tom všichni budou tak špatně, že nutně dojde k revoluci, aby lidstvo nevyhynulo. Tvrdili, že třídní boj mezi proletáři a kapitalisty skončí převzetím moci proletáři. Jinak by nastal chaos a zkáza civilizace.

Mnozí tomu všemu uvěřili a dokonce se pokusili dějiny popohnat dopředu a uskutečnit proletářskou revoluci, aniž by čekali, až proletáři ve společnosti převládnu. Ti poškodili světový vývoj nejvíc.

Od doby vydání Komunistického manifestu se ve světě mnoho změnilo. Kapitalistický systém první polovice devatenáctého století neustrnul, naopak, velmi rychle se vyvíjel a dosud se vyvíjí dál. I když marxisté učí, že se jevy mají hodnotit dialekticky, tedy ve vývoji, a ne metafyzicky, tedy staticky, v tomto případě jaksí na toto svoje vlastní doporučení zapomněli a vývoj jakoby neviděli. Věčně a bez jakékoliv změny hodnotí kapitalismus pouze podle jeho raných fází a léky, které doporučují, proto vycházejí z této historické situace.

Místo prorokované intenzifikace práce, místo prodlužování pracovní doby, místo vzrůstu počtu proletářů a jejich zbídačování se stalo něco zcela jiného. V zemích, kde se průmysl rozvíjel nejrychleji, se výroba měnila směrem zlepšování technické úrovně a zvyšování produktivity práce, směrem mechanizace, automatizace a standardizace. Kapitalismus je od samého začátku až dodnes doprovázen nevídaným vzrůstem výroby. To přiznali už Marx a Engels v Komunistickém manifestu.

V průběhu vývoje se neustále zvyšují mzdy z hladového minima na úroveň, zaručující stále více lidem ve stále větší míře slušný životní standard. V západní Evropě se životní úroveň jen v letech 1925 až 1975 zdvojnásobila. V některých zemích se i ztrojnásobila, přes všechny závažné společenské změny, přes dvě hospodářské krize, navzdory dvěma velkým válkám, které Evropu zpusťily, a navzdory ztrátě hospodářských zdrojů z bývalých kolonií. Tento vzestup všeobecné životní úrovně se přitom týká dělníků i ostatních skupin obyvatelstva.

Původní neomezený kapitalismus, jak jej Marx analyzoval, se změnil, zmizel, je pryč. Spotřebitelé, stát, zákonodárci a odbory omezili dravost primitivního kapitalismu a změnilí jej na kapitalismus regulovaný. Karl Popper jej nazývá intervencionismem *).

---

*) Popper. K.: Otevřená společnost a její nepřátelé. II. Vlna proctví: Hegel, Marx a co následovalo, str. 123.

Kupní síla obyvatelstva stoupá, vzrůstá doba dožití obyvatel a péče o zdraví, zlepšuje se kvalita výchovy, zlepšuje se rovnost lidí, mužů i žen. Byl vytvořen penzijní systém, zabezpečující život i po odchodu z pracovní síly. Tyto změny, i když nevytvořily ideální společnost, hluboce ovlivnily politickou scénu ve vyspělých společnostech severní Ameriky, Evropy, Austrálie, Japonska a dalších. Většinu těchto změn Marx nepředpokládal a tak se všechno nakonec událo jinak než jak on to předpověděl.

Mýlil se: ke zbídačení dělnické třídy nedošlo.

Podle Marxe měla maloburžoasie skomírat a mizet, protože byla spojena s malými formami výroby, které v kapitalismu neměly žádnou perspektivu. Maloburžoasí byli tehdy v Marxově době míněni mistři řemeslníci, malí obchodníci, malí farmáři, drobní výrobci, kteří všichni měli být pohlceni velkoprodukcí.

Střední třída, jak ji nazýváme dnes, naopak nebývale vzrostla co do počtu, životní úrovně i významu. Přitom nejde ani o vykořisťovatele ani o proletáře. Střední vrstva se rozrůžňuje na tisíce různých skupin a povolání. Stále v ní jsou malí obchodníci, farmáři, řemeslníci a služby. A zároveň k nim přibývají malí investoři, úředníci, administrátoři, manažeři, lékaři, technická inteligence, učitelé, právníci a dokonce i průmysloví dělníci, a nakonec i pensisté.

Marx se tedy mýlil: Maloburžoasie nezmizela.

Podle Marxe třída proletářů měla početně růst a měla se stávat revolučnější, protože její situace se měla zhoršovat. Všecko se však událo jinak. V průběhu uplynulých sto padesáti let jsme svědky výrazného poklesu počtu průmyslových dělníků v produkčním průmyslu. Od Marxovy doby také relativně přibýval počet kvalifikovaných dělníků na účet nekvalifikovaných. Podstatný rozdíl mezi Marxovým proletářským revolucionářem a dělníkem nebo jakýmkoliv jiným zaměstnancem v dnešní průmyslově vyspělé zemi je především v rozdílu mezi proletářskou mzdou, poskytující minimální obživu k reprodukci pracovní síly, a dnešní mzdou se sociálním zabezpečením, penzemi a výhodami, které dělníka posunují do středního stavu. Z toho všeho samozřejmě vyplývá i rozdíl v dělníkově životní filozofii.

Když si dělník vydělá víc než svoji minimální mzdu, především přestane být proletářem. Může si dobře žít, může si koupit auto, televizor, dům, nebo může peníze přeměnit v kapitál tím, že je investuje. a může i ušetřit peníze, uložit je do banky a dostávat úrok. Úrok je však formou bezpracného kapitalistického zisku, podílem na kapitalistickém vykořisťování. Když je starý, není odsouzen k smrti, jak předpovídal Marx, ale dostává z „bezpracného“ kapitalistického zisku penzi.

Pak už neplatí, že dělník nemůže ztratit nic než svoje okovy. Může ztratit víc - zaměstnání, cesty k moři a na lyže, úspory i podíly na sociálních službách.

Tato proměna není nic nového. Když v roce 1916 napsal Vladimír Iljič Lenin svou knihu Imperialismus, nejvyšší stadium kapitalismu, velice se rozezličil na dělnickou aristokracii, což byli dělníci, kterým se právě oproti Marxovým předpokladům vedlo dobře. Podle Lenina v průběhu vývoje kapitalismu došlo k rozštěpení dělnického hnutí a k úplné zradě socialismu se strany dělnické aristokracie. Je povinností strany proletariátu bojovat s těmito tendencemi, aby znovu získal na svou stranu miliony pracujících, kteří žijí v maloměšťáckých životních podmínkách. Obrovské zisky, které kapitalisté vyždímávají z dělníků své země, používají k podplácení dělnických vůdců a horní vrstvy dělnické aristokracie, snažil se vysvětlit vývoj po svém Lenin, a obviňoval dělníky, že se tak výši svých výdělků a způsobem života přeměnili na buržoasii. Ti jsou agenty imperialismu v dělnické třídě. *)

*) V.I.Lenin: Imperialism, the Highest Stage of Capitalism, 1916, úvod k německému a francouzskému vydání.

<http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/preface.htm>

Lenin nepochopil, že ke zlepšování životní úrovně dělníků vedl zcela zákonitě už tehdy, v jeho době vývoj produktivity práce a výroby. Nebylo to podplácení, ale jen a jen normální vývoj.

Tyto změny dokumentuje níže uvedená tabulka, která shrnuje dnešní třídní složení společnosti v nejvyspělejší kapitalistické zemi, USA. I když USA jsou dosud prototypem rozvoje opravdu moderní společnosti, k podobným změnám došlo však i v jiných zemích. Od roku 1960 do roku 1980 poklesl počet dělníků v Anglii z 36% pracovní síly na 16%, ve Švédsku z 32% na 19%, v Holandsku z 30% na 19%, v Austrálii z 26% na 19%. Méně dramatický, ale přesto skutečný pokles byl pozorován ve Francii, z 28% na 20%, a v Německu z 34% na 29%. Třídní základna pro proletářskou revoluci se tak dnes zmenšila na minimum.

	1997	1998
celkový počet zaměstnaných v národním hospodářství USA	129.558	131.463
Exekutivní pracovníci, manažeři, administrativní pracovníci	18.440	19.054
Profesionálové, tj. inženýři, počítačovní pracovníci, zdravotníci, učitelé, právníci atd.	19.245	19.889
techničtí a obchodní zaměstnanci	36.309	38.521
dělníci pracující u stroje, pomocníci	5.048	5.102

Přehled zaměstnaných osob v USA v letech 1997 a 1998 (v tisících osob, podle US Department of Labor, zkráceno).

Marx se tedy opět mýlil: Proletariát se nestal početně nejsilnější třídou.

Pozdější marxismus je do jisté míry mírnější, méně revoluční a Engels hovoří o tom, že by k přechodu od kapitalismu ke komunismu mohlo ve vyspělých kapitalistických zemích dojít i mírnější cestou, bez revoluce. Přesto však stále nezapochoyboval o roli proletariátu v dějinách. Toliko se domníval, že by se proletariát měl vzdělávat a pak určitě zvítězí.

Dnes se levicové politické strany už tolik o proletariát nezajímají. Snaží se o získání středních vrstev společnosti. Sociálně demokratické strany původně vycházely z Marxe a Engelse. Takoví byli ještě sociální demokraté před rokem 1948. Toho se už dávno zbavily. Na setkání evropských sociálně demokratických vůdců s Billem Clintonem dne 24. září 1998 v New Yorku prohlásil anglický sociálně demokratický politik Tony Blair:

„V ekonomii není náš přístup ani Laissez faire ani státní vměšování do průmyslu. Role vlády je podporovat ekonomickou stabilitu, vytvářet daňovou politiku a politiku blahobytu, která podporuje nezávislost, ne závislost, připravit lidi na práci zlepšováním vzdělání a v infrastruktuře podporovat podnikání. Jsme pyšní na to, že jsme podporováni podnikateli i odbory.“

Tak to tedy dopadlo s Marxovou teorií zbídačování a růstu dělnické třídy.

I třetí třída, jejíž vývoj Marx předpovídal, se vyvíjela jinak. Předpověděl totiž, že kapitalisté, přisvojující si nadhodnotu, budou počtem klesat, až jich zbyde jen nepatrná hrstka a kapitalistický majetek se bude koncentrovat do vlastnictví jen několika málo jedinců. Jenže, opět vše dopadlo jinak. Minulých sto padesáti let bylo charakterizováno rychlým vzrůstem počtu těch, kteří měli prospěch z kapitalistické nadhodnoty. Na dělení nadhodnoty, tedy zisku z výroby, se podílejí jak ti, kdo vlastní akcie podniků, tak i ti, kdo investují prostřednictvím bank, investičních, podílových a pensijních fondů. A na kapitalistickém zisku se podílejí i ti, jejichž celoživotní úspory a daně placené státu se realizují v podobě zdravotní péče, péče o děti a školy a nakonec i v podobě penzí a důchodů. To je většina lidí.

Trh s akciemi se v již dávno stává masovým jevem, a tím se počet vlastníků kapitalistických podniků neustále rozšiřuje. Podle zprávy ČTK připadlo na jednoho obyvatele Francie v roce 2000 13.269 eur v podílových fondech, v Rakousku 10.647 eur, v Německu 7346 eur a podobně. *)

-----
*) Zpráva ČTK ze dne 30. ledna 2000, Lidové noviny 31. 1. 2000, str. 15.

Marx se tedy opět zmýlil: kapitál se nekoncentroval do rukou malého množství kapitalistů. Karel Marx ve svém díle kladl důraz na své údajně vědecké předpovědi. Tyto předpovědi se mu však nesplnily. Politické systémy vybudované na mylné filosofii zákonitě nemohou fungovat. Státu udržované pomocí takových systémů mohou sice po nějakou dobu setrvačností přežívat, ale v podstatě jim není pomoci.

Současné tzv. komunistické strany se snaží zastřít bezvýhodnost svých teoretických východisek různými způsoby. Například vědomě rozšiřují definici proletářů na všechny pracující, včetně programátorů, vědeckých pracovníků, učitelů a kohokoliv bez ohledu na jejich vědomí příslušnosti k proletářské třídě, bez ohledu na základní bod definice proletariátu, což je mzda, která má stačit jen na reprodukci jeho pracovní síly, bez ohledu na sociální síť, kterou jsou pracující chráněni před nezaměstnaností a smrtí hladem ve stáří, bez ohledu na zlepšenou zdravotní péči. Podle tohoto jejich výkladu by byl proletářem každý, protože platí daně a je proto státem vykořisťován.

Ideologové dnešních komunistických stran, de facto popírají základní principy své vlastní výchozí teorie.

Leninovo řešení slepé uličky marxismu

Většina toho, co bylo popsáno v předcházejících kapitolách, bylo v hlavních rysech známo již na začátku dvacátého století.

Druhá internacionála, Marxova mezinárodní organizace dělníků kromě toho podlehla nacionalistickým svodům vlád jednotlivých zemí a její marxistické strany vesměs podporovaly vznik první světové války. Srpen roku 1914 byl kritickým okamžikem ve vývoji marxismu. Kdyby marxismus měl pravdu, asi by první světová válka nikdy nebyla.

Stále více bylo zřejmé, že marxismus vede jen do slepých uliček. Přesto se z jeho trosk zrodily dva významné politické směry dvacátého století, leninismus a fašismus. Nemám v úmyslu jít do detailů historických událostí. Chci hovořit pouze o praktické filosofii obou těchto směrů, které jsou si značně podobné, i když nejsou zcela totožné. Fašismu se věnuji v příští kapitole, nyní chci hovořit především o tzv. komunismu.

Ruský profesionální revolucionář ze zámožné rodiny a teoretik dělnického hnutí Vladimír Iljič Lenin, jak vyplývá z jeho názoru na dělnickou aristokracii a na rozpad II. internacionály během druhé světové války, si zřejmě byl velmi dobře vědom nedostatečnosti marxistického vysvětlení historie. Možná právě proto se pokusil marxismus rozšířit a jít jinou cestou. Nechtělo se mu čekat, až se kolo dějin dokutálí k proletářské revoluci. Nějaká dělnická třída sice v jeho rodném Rusku existovala, ale množství proletářů se ani zdaleka nepřibližovalo procentu, které bylo nutné k vyvolání kýžené revoluce. Také množství kapitalistů bylo zanedbatelné. Osmdesát procent občanů byli totiž zemědělci.

Již Leninovi předchůdci si uvědomili tuto překážku, zabraňující vyvolání proletářské revoluce v Rusku. Socialista P.N. Tkačev soudil, že ruská revoluce nemůže sledovat západní vzory.

G.V. Plechanov, první významný teoretik ruského marxismu a sociální demokracie, v osmdesátých letech devatenáctého století nechtěl tuto nutnost zvláštní cesty Ruska k socialismu uznat obdobně jako i menševici, kteří se přidržovali Marxova pojetí revoluce. Karel Marx v dopise N. Michailovskému doporučoval Rusku buržoasní a nikoliv proletářskou revoluci. K ideálu komunismu se podle něj může vyvíjet až industriální společnost, ne společnost zemědělská. Proto menševici tvrdili, že se v Rusku nejdříve musí rozvinout kapitalismus a pak teprve může dojít k proletářské revoluci. Marxisté obecně věřili, že drobní výrobci, tedy i rolníci, jsou ekonomickými reakcionáři. Marx dokonce mluvil o „idiotství venkovského života“.

Lenin se však rozhodl, že není třeba čekat na vývoj kapitalismu a že lepší je revoluce hned, bez ohledu na Marxovy teorie. Čekal jen na vhodný okamžik, a ten přišel za první světové války. Během první světové války se v Rusku rozpadl starý carský pořádek. V únoru 1917, po svržení cara, nastoupila Kerenského liberálně demokratická „buržoazní“ Prozatímní vláda. Množství problémů, které měla tato vláda řešit, bylo obrovské. Jedním z problémů byla válka, druhým bylo vlastnictví půdy, a bylo jich ještě mnohem víc.

Na frontě docházelo k rozpadu špatně vyzbrojené armády a zákopy opouštěly statisíce desertérů. Zejména rolníci, vracející se na zbídačelý ruský venkov, se obraceli k násilí, loupení a vraždění údajných původců jejich bída. Vraždili statkáře a representanty Prozatímní vlády, ničili dobytek, zapalovali domy. V září 1917 jen v tambovské gubernii zničili 105 statků. Za dva měsíce, září a říjen 1917, v Penze vypálili 164 statků.

Lenin a bolševici toho využili k mocenskému převratu a vyvolání centrálně organizované agrární revoluce. Den po revoluci dne 8. listopadu 1917 přijal II. všeruský sjezd sovětů, ovládaný bolševiky, Dekret o půdě, který zrušil statkářské vlastnictví půdy a rozdělil ji mezi rolníky. *)

*) Dějiny Všesvazové komunistické strany (bolševiků) - stručný výklad, str. 213.

Ruská revoluce tedy začala především jako revoluce agrární. Tím se bolševici hned od začátku prakticky rozešli s marxismem. Dekret o půdě nebyl čin marxistický, naopak, byl to oportunistický, účelový akt, který využíval rolnické touhy po půdě.

Psychologie rolníka je vždycky psychologii drobného vlastníka, a to se brzy projevilo. V roce 1919 bylo 96.8% půdy obděláváno individuálními rolníky, a rolníkům to zcela vyhovovalo. Proto se později musel tento oportunistický ústupek napravit. Komunisté k rolníkům zachovali neobyčejně krutě. Rolníci byli nuceni ke kolektivizaci a k tvoření kolchozů. K ničemu dobrému to nevedlo. Kdo se bránil, byl zlikvidován na místě. Celé velké zemědělské oblasti byly odsouzeny k smrti hladem. Kdo přežil, byl vyvezen na Sibiř.

Hladomor v zemědělských oblastech byl, jak napsal Lenin, prostředkem k tomu, aby byla nepříteli dána smrtelná rána do hlavy. Za velkého hladomoru, který v Rusku dosáhl vrcholu v roce 1922, zemřelo pět milionů lidí z dvaceti devíti milionů v postižených oblastech. Tento hladomor měl zničit víru v Boha a cara a zničit všechny nepřátele proletariátu.

Leninský typ revoluce se tedy podstatně lišil od toho, co tvrdil Karel Marx. Byla to revoluce, která nebyla důsledkem vývoje výrobních sil, naopak vývoj výrobních sil předcházela a chtěla na něj působit bez ohledu na sociální a ekonomické podmínky. Neohlížela se na mechanismy společenského vývoje, jak je formuloval Marx, ale rozhodla se potřebné mechanismy prostě uměle vytvořit. Rumunský politolog Pavel Campeanu nazývá takové revoluce revolucemi anticipačními. *)

-----
*) Campeanu, P.: The Genesis of the Stalinist Social Order. (přel. M. Vale), M.E. Sharpe, Inc., Armonk, New York 1988.

Ruskou revoluci mimoto Campeanu také nazval revolucí voluntaristickou, což v hovorové řeči znamená, revoluce něco chtěla, ale neměla na to. Bolševici zřejmě věřili, že přetvoří Rusko a pak celý svět bez ohledu na stav „základny“ společenského života, bez ohledu na existenci nebo neexistenci revoluční třídy, bez ohledu na teorii zbídačování proletářů, a dokonce bez ohledu na Marxovo učení.

Bolševici založili svůj postup na přesvědčení, že přetvoří Rusko a pak celý svět. Události po revoluci roku 1917 ukazují, že vláda, která je součástí nadstavby, podle nich může změnit základnu společnosti, pracovní síly a pracovní vztahy a dokonce i myšlení lidí podle své vůle. To je v podstatě protimarxistický voluntaristický názor, protože podle Marxe obsah vědomí závisí na společenském bytí. A když změna společenského vědomí nešla dobrovolně, nastoupil nejvyšší teror místo nejvyšší svobody, kterou Marx po revoluci očekával.

Ruská revoluce negovala marxismus a přetvořila jej na marxismus - leninismus. Slovo „marxismus“ se však do tohoto slovního spojení naprosto nehodí, neboť jakkoliv bylo učení Marxe a Engelse chybné, Lenin jej převrátil ještě jednou na hlavu.

Z Marxe a Engelse zbyly v Leninově Rusku jen obrazy, nesené v prvomájových průvodech, a nesčetněkrát opakované fráze. Z marxismu zbyla jen propagandistická slupka.

Ruská revoluce je názorným důkazem nesprávnosti i Marxova tvrzení, že ekonomika je jediným určujícím faktorem v historii. V historii totiž občas také vítězí pouhá hrubá síla. Výsledkem ruské revoluce bylo, že byl zničen starý systém, ale nový systém byl mnohem horší. Stát neodumřel, jak Marx předvídal, stát naopak zesílil a zmnožil svoje funkce, aby se udržel při životě. Ani dělnická třída nevyhrála. Po revoluci roku 1917 si dělníci začali volit si vedení továren a tvořili tovární výbory, neboť si mysleli, že továrny patří jim a že je nyní sami budou řídit k vlastnímu prospěchu. Zvolení dělníci však většinou neměli potřebné znalosti a zkušenosti. Proletariát nemohl uplatnit svou moc kvůli svému nedostatečnému vzdělání a nedostatku řídicích zkušeností. Všeruský výkonný výbor, zvolený v roce 1917 II. sjezdem sovětů, prohlásil, že je vyloučeno, aby dělníci byli sami sobě pány. Kdo bude řídit továrny

bylo dekretem stanoveno v březnu 1918. Zároveň byl ustanoven ústřední orgán, který měl nové správce kontrolovat. Ani ten netvořili dělníci.

Lenin řekl: „*V celém Rusku není víc než 1500 dělníků, kteří jsou schopni řídit továrny.*“ *)

*) cit. Campeanu.

Dělnická třída po revoluci nikdy neměla v sovětském státě řídicí postavení, toto postavení zaujal tak zvaný „předvoj“ dělnické třídy, komunistická strana, a s postupem vývoje už ani ne komunistická strana, ale její ústřední orgány, a nakonec jediný diktátor, J.V. Stalin.

Místo osvobození dělníků došlo k jejich porobení. Trocký v roce 1919 dokonce navrhoval militarizaci pracovní síly.

9. sjezd strany v březnu 1920 žádal bolševiky, aby „*bojovali systematicky, resolutně a energicky proti opouštění práce publikováním seznamů, vytvářením trestních pracovních jednotek, a konečně internací desertérů v koncentračních táborech.*“

Dokumenty té doby ukazovaly, jaké prostředky se používaly pro boj s fluktuantstvím dělnické třídy, masovou absencí a pracovní nekázní. Byly zavedeny pracovní knížky, a když to nestačilo, i disciplinární soudy a řada dalších restriktivních opatření.

Nikolaj Bucharin napsal v roce 1920:

„*Proletářské donucování ve všech svých podobách (popravami počínaje a pracovní povinností konče) je - byť to znělo sebeparadoxněji - metodou utváření komunistického lidstva z lidského materiálu kapitalistické epochy.*“ *)

*) N. Bucharin: *Ekonomika přechodného období*, X, 1920.

V roce 1923 rozhodli bolševici, že odbory nesmí být nezávislé, musí být centrálně organizované a řízené stranou. Ve výborech těchto jednotných odborů pak bylo jen 15% dělníků. *)

*) I v naší zemi měli v době vlády komunistického režimu dělníci podobný osud. Jen málokterí byli vybráni na to, aby řídili stát. Někteří vůdcové československých komunistů se sice prohlašovali za dělníky, pracovali však manuálně ve svém životě jen krátce nebo vůbec ne. Klement Gottwald byl vyučený truhlář, Vasil Bílak byl vyučený krejčí, ale ve svém oboru toho napracovali málo. Naopak, mezi vězňenými po roce 1948 bylo ze všeho nejvíc dělníků a rolníků, lidí z vrstev, o které se režim údajně opíral.

Odpor rolníků proti násilné kolektivizaci v SSSR i u nás je všeobecně znám. Odpor dělníků je však prakticky zapomenut. Stávkové akce v létě 1948 se konaly v patnácti českých a moravských a ve třech slovenských městech. Na začátku června 1953 se v souvislosti s měnovou reformou stávkovalo ve 129 závodech a práce byla krátkodobě zastavena v desítkách dalších.

(Bartošek, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech*, str. 239.)

Dělnická třída v „socialistické“ revoluci roku 1917 ani v žádné další - u nás to byl komunistický převrat v roce 1948 - nikdy neztvrdila. Naopak, ótypickým znakem leninismu je podřízenost dělníků a rolníků.

Režim se mění v pevnost

Ruští bolševici v době revoluce roku 1917 podcenili problémy, které je čekaly. Po smrti V.I. Lenina se v SSSR vlády ujal Josef Vissarionovič Stalin a postupně získal absolutní moc, Stalin vytvořil to, co dnes nazýváme stalinismem, a co přetrvalo v mírně pozmeněné formě až do roku 1989. Čas od času můžeme slyšet od těch, kteří se snaží omlouvat praxi komunismu, že Stalin vlastně zničil pozitivní Leninovo ideologické dědictví. To říkal dokonce svého času i protivník Stalina Lev Trocký. Není to však pravda, Leninovo dědictví nebylo pozitivní a Stalin je naopak pouze dotvořil.

Organizace moci v marxisticko-leninském, tedy vlastně stalinistickém státě je založena na velmi jednoduché úvaze: Předvojem proletariátu, této udánlivě nejpokrokovější třídy v dějinách lidstva, je komunistická strana. Komunistická strana jako celek však není neomylná, to se v minulosti často ukázalo, a proto vedoucí úlohu od celé strany přebírá její Ústřední výbor. Ani ten často nemá ve všem jasno, a tak rozhodující roli přebírá vůdce. „Lid“ musí být veden vůdci, protože jinak by si nevěděl s ničím rady a vznikl by chaos, anarchie a zkáza. Vůdcové strany vědí vše, protože nejlépe znají vědecké zákony společenského vývoje.

Ve srovnání s demokratickým systémem má takový vůdce a jeho stát mnohem víc moci a mnohem víc funkcí. Stát pod vedením vůdce se stává výhradním zaměstnavatelem, monopolním výrobcem a distributorem všeho zboží, monopolistickým schvalovatelem a dodavatelem informací, nejvyšším učitelem a lékařem, policistou, soudcem. To je víc, než si by mohl dovolit ten nejmonopolističtější kapitalista.

Tyto role státu samozřejmě vyžadují vybudování monstrosního systému oddané byrokracie. Pod vedením Lenina od samého začátku revoluce a pak pod vedením Stalina neustále vzrůstala byrokratická stranická diktatura, uskutečňovaná nově třídou, která nebyla ani proletariátem, ani rolnickou třídou.

Byrokratická diktatura byla základním nástrojem monopolu státu nad všemi oblastmi života. Marxisticko - leninská ideologie byla zástěrkou, která jí měla dát legitimitu.

Již T.G.Masaryk si povšiml role byrokracie v sovětském systému v člancích, vydaných před rokem 1925. Napsal hned tři roky po ruské revoluci, ještě za Lenina:

„Sovětské Rusko, provádějíc nacionalizaci, to jest postátnění, stalo se jedním velkým úřadem. Celá bolševická strana je už úřadem. Podle oficiální statistiky, uvedené na posledním sjezdě, bylo 604.000 členů komunistické strany. Z těchto komunistů je už jenom 70.000, to jest jedenáct procent, činně jako dělníci. Tedy už 89 procent komunistů - straníků je v úřadech. . . V Moskvě je dnes jenom 100.000 dělníků, ale zato 230.000 sovětských úředníků. Není tedy divu, že se v Rusku bolševictví ztotožňuje s byrokratizmem, a že se armáda úředníků zove novou bolševickou byrokracií. Bolševictví se vnitřním vývojem stává militaristickým, byrokratickým a buržoasním.“*)

*) V průběhu dějin komunismu se nic podstatného nezměnilo. Dodnes se komunistické strany, a to zvláště ty, které jsou nebo byly u moci, neopírají o dělnickou třídu. Je to vidět i na současném příkladu existující Komunistické strany Čech a Moravy. Složení delegátů V. sjezdu KSČM, který se sešel v prosinci 1999, dokazuje, že třídní základnou dnešní Komunistické strany Čech a Moravy nejsou dělníci ani rolníci. Mezi 269 zvolenými delegáty bylo pouhých 26 dělníků a rolníků, odhadem tedy snad 13 dělníků a 13 rolníků. Bylo tam také 16 podnikatelů. Třídní základnou této strany jsou především lidé, kteří byli spjati s vládnoucími vrstvami bývalého komunistického režimu a těžili z jeho moci. Jakýsi marxismus - leninismus je jim naprosto lhostejný, mohou jej použít, když se jim to hodí a opustit jej také když se jim to hodí.

Byrokracii v podmínkách tak zvaného „budování socialismu“ si můžeme definovat jako třídu, která kolektivně vlastní nejen všechny výrobní prostředky, ale i vše ostatní na území státu.

Zatímco tedy Marx a Engels předpovídali odumírání státu, logika centralizovaného vlastnictví a logika voluntaristického přístupu k vývoji společnosti naopak vedou ke vzrůstu státní moci a ke vzniku všemocného parazitního státního zřízení.

Jednou z hlavních nutností bylo vybudování nového socialistického hospodářství. Bolševici sice dobyli moc, ale věděli pravděpodobně velice málo o možnostech a úskalích plánování a řízení moderní ekonomiky.

Důležitým faktorem ekonomie za socialismu bylo vyřazení trhu jakožto regulátoru hospodářské činnosti a kritéria účinnosti této činnosti. Trh byl, v poněkud zjednodušeném smyslu Marxova Kapitálu, považován za pouhý nástroj realizace kapitalistické nadhodnoty, nikoliv za základní regulátor průmyslové výroby. Trh je tedy záležitost buržoasní. V socialismu tržní mechanismy byly považovány za nevýznamné, protože nevytvářely žádné reálné hodnoty.

Funkce trhu byla proto uměle nahrazena systémem podrobného plánování. Trh je nahrazován občasnými prověrkami efektivnosti a systémem ukazatelů. Ukazatele jako výroba, produktivita, mzdy, poměr mzda/výroba, růst mezd/růst výroby a mnoho dalších, komplikovanějších, jsou charakterizovány ztrnulostí a nedostatkem pružnosti.*)

-----
*) Detaily jsou v knize J. Teplého: Socialismus v čs. národním hospodářství, Index, Kolín nad Rýnem, Německo, 1976, kapitola „Hospodářský systém“, str. 10 - 30.

Jedním z hlavních ukazatelů byla hrubá výroba, která sama o sobě nevyjadřuje aspekty kvality, rentability a pod.

Při přípravě hospodářského plánování první pětiletky v SSSR navrhovaly plány plánovací komise a pokusily se to dělat opravdu vědecky. Stalin ale jejich jejich plány podstatně změnil. Bez ohledu na ekonomické souvislosti je zpolitizoval, a tak od začátku byl sovětský plánovací systém charakterizován ekonomickým romantismem, gigantománií a nedostatkem znalostí. Socialistické plánování bylo především politickou záležitostí. Muži v Kremlu dávali své moci přednost před ekonomickou správností. Ceny vyrobeného zboží byly stanovovány administrativně, bez ohledu na výrobní náklady a potřebnost. Na produktivitě práce, a na ekonomickém přístupu nezáleželo.

Osobní iniciativa byla téměř úplně blokována. Nebyla motivace pro neustálé zlepšování výrobků, zlevnění a zracionalizování jejich výroby. Podniky zajímalo jen splnění plánu, aby mohly být vypláceny prémie. Bránily se proto proti změnám ve výrobě, a proti technickému vývoji, protože ty jen přinášejí riziko v prémiech a nutnost duševního úsilí.

Pro vedení podniků bylo tedy výhodnější dostat co nejvíc peněz od státu, za ně nakupovat nadbytek surovin a skladovat je, než uvažovat o zlepšování výroby a růstu produktivity práce. Z tohoto důvodu docházelo k hypertrofii nákupních oddělení. Zlepšení výrobků by znamenalo, že se musí změnit výroba, bude potřeba víc investic, tím se nesplní plán, nebudou prémie, budou problémy.

Vedoucí podniků hromadili také pracovní síly. Nikdy totiž nevěděli dopředu, kolik dělníků bude ke konci plánovacího období ke splnění plánů třeba. Když nebyl materiál, nepracovalo se, když byl, „šturmovalo se“, pracovalo se přes čas, a proto bylo třeba mít rezervu pracovních sil. Nedostatky organizace nahrazoval nadbytek dělníků, „dobrovolné“ pracovní směny, různé produkční kampaně a nárazová „brigádnická“ práce.

Na výrobu navazovala sociální redistribuce, jejíž pravidla určoval opět stát. Na zisku nezáleželo, a ceny nebyly určovány podle výrobních nákladů. Když socialistický podnik ztrácel peníze, centrum mu vše zaplatilo.

Tak zvaná socialistická společenská soustava zaručovala lidem rovnost ve spotřebě, ale neslibovala kvalitu, dosažitelnost a výběr zboží.

Přesto již na I. všeruské poradě stachanovců 17. listopadu 1935 Stalin tvrdil, že „*život je dnes lepší, soudruzi. Život je dnes veselejší.*“

I v době největšího rozvoje takového „socialistického“ systému plánovaného hospodářství však existoval, na okraji ekonomie, černý trh. Totalitní systém nikdy nebyl úplný. Existoval i černý, tedy nesocialistický trh zboží a s ním i černý trh pracovních sil. Dělníci vedle oficiálního zaměstnání pracovali ještě neoficiálně, pro lidi, za několikanásobnou mzdu, používali státní materiál, nástroje a náhradní díly. Takové byly i družstevní záhumenky, na nichž družstevní rolníci vyráběli potraviny pro svou potřebu i na doplňkový prodej, ale brali si hnojivo, krmivo a podobně od zemědělského družstva.

Vládnoucí třída byrokratů měla své materiální výhody, na černém i oficiálním trhu nezávislé. Existovaly pro ně zvláštní obchody, kde bylo k dostání vše, co prostý občan nemohl v obyčejných obchodech najít.

Systém tak zvané výstavby socialistické společnosti trval mnoho let. Jeho přežití pomohla druhá světová válka. Druhá světová válka prodloužila jeho existenci. Na jejím konci byl SSSR jednou z vítězných velmocí. Jaltská dohoda otevřela sovětskému modelu řízení státu i hospodářství cestu do východní a střední Evropy.

Diktatura strany, jejího vůdce a jeho řízení společnosti se odehrávalo v ideologické a propagandistické mlze, za téměř nepropustnou stěnou uzavřených hranic a omezení cestování nejen do zahraničí, ale i z jedné části SSSR do druhé nebo z jednoho města do druhého. Nejhůř na tom byli rolníci, tedy kolchozníci, kteří neměli vnitřní pasy (občanské průkazy) a jejichž mobilita i uvnitř země byla velice obtížná.

Vzrůst moci stranické hierarchie měl samozřejmě i následky v myšlení lidí, „lidu“, „mas“ pracujících. Před převzetím moci tomu marxisté říkali odcizení, což znamenalo, že se člověk necítil být aktivním členem společnosti a nechtěl se podílet na jejich aktivitách. Mladý Marx napsal již ve Filosoficko - ekonomických rukopisech, tedy ještě před vydáním Komunistického manifestu, že za kapitalismu je práce „odcizena“ dělníkovi a stává se majetkem kapitalisty. Toto odcizení je pak jedním ze zdrojů revolučního rozhořčení a revolučního boje proletariátu. *)

-----
*) S. Reiniš: Sázka na kulhavého koně, str. 62 - 76.

Podle Marxe za socialismu a za komunismu toto odcizení mělo zmizet, člověk bude svobodně pracovat s chutí pro blaho všech. Stal se však opak, a odcizení v socialismu nezmizelo. Naopak, bylo vystupňováno k absurditě. Odcizení kapitalistické se hladce změnilo v odcizení socialistické, které bylo horší, protože moc v socialistickém státě je koncentrována do rukou vládnoucí třídy skoro absolutně, totalitárně, a prostý občan má naprosto mizivou a minimální možnost něco změnit. Pocit odcizení za socialismu je pocitem člověka, který nemůže rozhodovat nejen o výsledcích své práce, ale ani o sobě, o svém životě, Nezbyvalo než se přizpůsobit.

Jeden rys odcizení za socialismu dominoval. Bylo to odcizení prostého občana od komunikace. Komunikace mezi lidmi je přirozenou podstatou lidského života, lidé komunikují, aby mohli spolu žít. V socialismu však komunikace mezi vládci a občany, i často mezi lidmi navzájem, byla rituálním procesem, který postrádal racionální obsah. V novinách, v televizi, v rozhlasu, na schůzích člověk vždy znovu a znovu slyšel to, co už slyšel mockrát, v malých obměnách, navíc plné lži a polopravd. Petr Fidelius v několika esejích popsal, že v komunistické řeči je určitý řád, že je to imaginární ideologický obraz světa, který vlastně neexistuje. *)

-----

*) P. Fidelius: Řeč komunistické moci. Triáda, Praha, 1998.

Propaganda se neobracela jen dovnitř Sovětského svazu. Brzy po říjnové revoluci byla založena Třetí internacionála, Kominternu, sdružující komunistické strany ve všech zemích světa. Po celou dobu mezi dvěma světovými válkami tyto strany tvrdě kontrolovala a podporovala ty vůdce, kteří byli ochotni bezpodmínečně poslouchat. U nás to byl Klement Gottwald a další.

Propagandistická činnost Kominterny byla obrovitá. V zemích, kde lidé nevěděli, co se v SSSR odehrává, byly uměle vytvářeny neskutečné iluze o životě v Sovětském svazu a o budoucnosti lidstva. Této iluzi, jako módě, podléhali i mnozí, u kterých by to člověk nečekal, intelektuálové, spisovatelé, novináři. Komunismus, který sliboval šťastný a svobodný život pro všechny, byl pro mnoho lidí, libujících si v utopickém snění, přitažlivý. Ti byli „*zahledění do prázdných frází marxistické teorie, které pro sovětské, a po V. sjezdu KSČ ani československé bolševiky neznamenal nic víc, než ideologickou berličku, kterou bylo možno kdykoli upravit pod heslem leninismu, tedy kritického přístupu k marxismu a jeho aplikaci na konkrétní politické podmínky.*“*)

-----
*) Cabada, L.: Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900 - 1939, str. 131.

Z tohoto snu pak postupně, jeden po druhém, procítali, Někteří však nikdy neprocítli. Mezinárodní kontrola komunistického hnutí pokračovala ještě intenzivněji, i když už bez Kominterny, po druhé světové válce skoro až do samého konce „světové socialistické soustavy“.

Po smrti J.V.Stalina byl stalinismus nahrazen neostalinismem, což byl stalinismus se zmírněním teroru. Teror se změnil na sofistikovanější metody útlaku. Iracionální přístup k ekonomii však zůstal. Manipulace lidí také.

V šedesátých letech dvacátého století byl neostalinistický režim ještě dost silný, aby se mohl pokoušet i o další expansi. Ekonomie ještě v šedesátých a sedmdesátých letech se pohybovala do jisté míry pozvolna dopředu. Sovětský svaz investoval do těžkého průmyslu i do zemědělství a o něco zlepšili materiální postavení svých občanů.

Byl dosažen i jistý pokrok v technologii, hlavně pokud sloužila armádě. Ve výzkumu vesmíru soutěžil SSSR s výzkumem USA. Stalinismus byl svou podstatou vždy schopen koncentrovat zdroje a síly do jedné věci, bez ohledu na cenu, a tím se konsolidoval jako vojenská supervelmoc. Zde byl SSSR víc kompetitivní než v ekonomii. Tento „paradoxní militarismus“ byl však spojen s ekonomickou slabostí a zaostalostí. Hypertrofický vojenský potenciál rostl bez ohledu na rostoucí ekonomické potíže.

Ze zemí, které SSSR na konci války „osvobodil“, se vytvořila „světová socialistická soustava“, ke které ještě přibyla Čína a navíc Vietnam, Kambodža, Kuba, Angola, Nikaragua, Etiopie a další země Třetího světa.

Jednotlivé socialistické země se od sebe lišily intenzitou, rozsahem a trváním centrální kontroly i rozsahem lidové podpory. Systém byl v podstatě však všude skoro stejný. Ve svých slovních výlevech soudruzi hodně a často hovořili o blahobytu, o zvyšování životní úrovně, o nutnosti zvyšování produktivity práce, o vědeckém řízení výroby a o racionalizaci. To byla však jen slova, vzdálená od reality.

Nejen ekonomický vývoj hlavního vojenského protivníka, USA, ale i ekonomický vývoj západní Evropy a Japonska byl mnohem rychlejší než ekonomický vývoj SSSR.

Přitom po celou dobu od říjnové revoluce roku 1917 až do rozpadu komunistického systému, „*se sovětské vedení ani vedení Komunistické internacionály nikdy nedrželo jasně stanovené ideologie, ať už marxistické, leninské nebo jakékoli jiné. Všechny proměny*

strategie, které Kominternu vyhlásila, byly jen projevem přizpůsobení beztak nerespektované ideologie konkrétním zájmům Sovětského svazu, případně zájmům Stalinovým. “*)

-----
*) Cabada, L.: Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900 - 1939, str. 180.

Je rozdíl mezi komunismem a fašismem?

Byl jsem několikrát svědkem a účastníkem diskusí o tom, zda je fašismus horší než komunismus. Jeden z diskutérů na Internetu napsal:

„Rusové u nás zůstali po válce díky dvěma německým agresím, vedeným přes české území. Čechy si přesto zachovaly velkou nezávislost, samostatnost, vlastní průmysl a kulturu. Říci, že fašismus je lepší, protože zabil méně lidí než komunismus - díky tomu, že fašismus byl poražen a neměl šanci zotročit celý svět a zabít jednu jeho polovinu, je naprosto nesprávné, urážka padlých. Fašismus to byl, který zabíjení a agresi začal, nikoliv komunismus, proto je fašismus asi milionkrát horší než komunismus.“

Taková a podobná tvrzení patří k opakovaným klišé dnešní komunistické propagandy. Diskuse o tom, co je horší, jestli fašismus nebo komunismus, je však bizarní. Jde totiž zcela prokazatelně o dvě jablka ze stejného stromu. Dnes se také pod nálepku fašismu vejde všechno možné. Koho politický aktivista nemá rád, toho nazve fašistou.

Mussolini, zakladatel italského a otec evropského fašismu, byl původně velmi bojovným marxistou a redaktorem marxistického socialistického časopisu. Musel proto utéci z Itálie do Švýcarska a tam napsal několik knih, v nichž formuloval teoretické zásady, které položily základ fašistického hnutí a brzy nato i fašistického státu. Marxismu se sice příliš nedovolával, a nacista Hitler ještě méně, naopak, oba proti marxismu horlili, ale z Mussoliniho knih marxismus přímo číší, i když rétorika je poněkud jiná. Hitler ovšem proti komunismu a marxismu mluvil také proto, že jej považoval za výplod židovství.

Jedním z největších úspěchů sovětské propagandy před druhou světovou válkou bylo, že přesvědčila publikum, že komunismus je směr levicový a fašismus a nacismus směr pravicový. To dalo komunistům jistý propagační prostor, že jsou jiní než nacisté a fašisté, a že tedy s nimi mohou demokraté spolupracovat. Papouškuje se to bez přemýšlení dodnes. Není to pravda, všechny tyto směry jsou stejné. Totalitní systémy, kde vládne jedna politická strana nebo jeden diktátor, se těžko dají klasifikovat jako levicové nebo pravicové, když jim chybí adekvátní protiváha. Z hlediska srovnání fašistů a komunistů je tato terminologie bezpředmětná. Všechna tato hnutí k sobě měla blízko.

Například Hitlerova německá zkratka NSDAP znamenala Nazional Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei, Národně socialistickou německou dělnickou stranu. Socialistická a dělnická, to přece není žádná pravice. Přečtěte si staré noviny po historické smlouvě Stalina s Hitlerem z 23. srpna 1939. Emanuel Moravec tam na příklad vyhlašoval, jak dvě socialistické velmoci nyní osvobodí svět od kapitalismu.

Stalinismus se z hlediska skutečného fungování systému nedá nazvat jinak než ruským fašismem. Stalinismus měl znaky fašismu, jako jsou totalitní stát, státní kapitalismus, nacionalismus, uctívání vůdce, militarizace mládeže. Stalin byl vůdce - diktátor. Uspořádání státní moci, vláda jedné strany, vzrůstající moc státu, monopol na živé informace, útlak a vybičení odpůrců i všelijak podivně vybraných skupin obyvatel - to vše je stejné u fašistů i u komunistů. Obě hnutí působila na své občany psychologii ideologických dogmat i národnostních, rasových nebo třídních předsudků. Určitý rozdíl zde byl: Komunisté ničili nejen nepřátelské třídy, ale i třídy, které byly prohlašovány za podstatu státu. Antisemitismus se u nich objevil později, i když Marxovy antisemitské názory jsou známé. *) U nacistů byl antisemitismus jedním z podstatných dogmat politické teorie.

---

*) Karel Marx: Židovská otázka, 1843 (World without Jews, Philosophical Library, New York, 1959)

Důležité jsou také jejich dva další společné rysy - boj proti náboženství a boj proti demokracii.

Není pravda, že masový teror začali až nacisté v Německu. Koncentrační tábory budovali dříve komunisté než fašisté a nacisté.

Za druhé světové války padlo mnoho občanů SSSR i ostatních evropských zemí, včetně Němců. Vybíjeli je nacisté i Sověti, oba pod vlivem svých dogmat a prakticky je to jedno, kdo vybíjel. Padlí druhé světové války jsou stejnou měrou obětí fašismu, komunismu a nacismu. Co je lepší, co je horší?

„Abychom prostudovali oba dva a poznali vrchol intenzity ve zločinu nacismu (plynová komora) a rozsahu v komunismu (přes šedesát milionů mrtvých), druh zvrácenosti duchů a duší manipulovaných oběma, domnívám se, že není třeba vstupovat do této nebezpečné diskuse a že je třeba odpovědět zcela prostě a rázně: ano, jsou stejně zločinné.“*)

*) A. Besançon: Nemoc století - komunismus, nacismus a holocaust, str. 89.

Ještě jen malý příklad pro ty, kdo si nejsou jisti, zda se fašismus liší od komunismu, a kdo první zaváděl masový teror. Dne 20. prosince 1917 na Leninův rozkaz nová sovětská vláda ustavila ČEKU, první komunistickou politickou policii. Byl to zvláštní orgán strany, pracující přímo pod Leninovým vedením. Předrevoluční politická strana Kadetů (konstitučních demokratů) byla rozpuštěna, menševici (sociální demokraté) a eseři (sociální revolucionáři), byli pozatýkáni. Jedna frakce eserů, leví eseři, spočátku stála po boku bolševiků. Později, 17. července 1922 napsal Lenin dopis Stalinovi, nalezený a uveřejněný po mnoha letech:

„Soudruhu Staline!

V záležitosti deportace menševiků, národních socialistů, kadetů atd. z Ruska bych chtěl položit několik otázek, protože tato operace, která začala, než jsem odešel, ještě nebyla ukončena.

Bylo přijato rozhodnutí vymazat všechny N? Peškonov, Mjakotin, Gornfeld, Petriščev a další?

Co se mne týče, všechny deportujte. Jsou víc škodliví než sociální revolucionáři - protože jsou chytřejší.

Také A.N.Potresov, Izgojev a ostatní přispěvatelé „Ekonomistu“ (Ozerov a mnozí další), menševici, Rozanov (lékař, vychytralý), Vidgorčik, (Migulov je podobný), Ljubov Nikolajevna Radčenko a její mladá dcera (říká se, že jsou nejuživějšími nepřítelkyněmi bolševismu). N.A. Rožkov (musí být deportován, nenapravitelný), S.A. Frank (autor Metodologie). Komise vedená Mancevem, Messingem atd. má dodat seznamy a několik set takových paní a pánů musí být deportováno bez milosti. Vyčistíme Rusko na dlouhou dobu!

To se musí udělat hned. Před koncem soudu s SR, ne později. Zatkňte několik set a bez oznámení důvodů - jděte pryč, dámy a pánové!

S komunistickým pozdravem

LENIN *)“

*) New York Times 15. 6. 1992. Originální ruský text se mi bohužel nepodařilo najít.

Vyšetřovací metody Čeky, první komunistické politické policie a dalších organizací, které následovaly, GPU, NKVD, KGB, sledovaly jediný cíl: udržet moc jediné strany za každou cenu, i za cenu rozdrčení a zničení nevinných lidských bytostí. To byl trvalý jev. Historik Karel Bartošek o tom říká:

„V období politických procesů v Sovětském svazu a lidových demokraciích dosahovala technika výslechů, kombinace fyzického a psychického mučení vrcholů krutosti. Někteří vězňové, s nimiž jsem hovořil, zažili mučení nacisty či fašistickou policií, například francouzskou (V případě Ladislava Holdoše). Všichni spontánně srovnávali. V československých věznicích padesátých let to bylo horší: "Fašistický mučitel chtěl z tebe vyrvat pravdu, ten náš lež.“ *)

-----
*) Bartošek, K.: Zpráva o putování v komunistických archivech, str. 258.

K tomu ještě jeden citát z Leninova projevu, předneseného 3. dubna 1920 na IX. sjezdu RKS(b):

„Dobrý komunista je zároveň dobrým čekistou.“

Za zločiny fašismu a komunismu jsou samozřejmě odpovědni především ti, kdo tuto zločiny páchali. Jsou za ně odpovědni i ti, kdo schvalovali zločinné zákony, organizovali jejich plnění, politicky je také zdůvodňovali, nabádali ke zločinům a schvalovali je. Mnoho lidí těmto zločinům tleskalo a dodnes je schvalují. Ti lidé jsou viníky.

Problém je ten, že zatímco nacistické koncentrační tábory byly uprostřed Evropy a po pádu hitlerovské Třetí říše byly osvobozeny spojeneckými armádami, ví se tedy o nich vše a jsou od té doby viditelné, tábory na Sibiři viditelné nejsou. A kdo tam byl, nepoví. Kdo tam nebyl, zdráhá se uvěřit obrovitosti zločinů.

Michal Reiman ve své knížce vydané v roce 2000 se pokouší najít rozdíly mezi fašismem a komunismem. Avšak rozdíly, které nachází, svědčí spíše ve prospěch fašismu. Podle něj

„Italský totalitarismus byl vnitřně členitější, ponechával více prostoru pro společenský a politický pohyb, nebyl vyhroceně nacionalistický a rasistický a měl četné rysy jevu regionálního. Nebyl vnitřně a mezinárodně vystaven tak velkým tlakům a zátěžím jako nacismus v Německu, neboť Itálie nepatřila mezi poražené země. Prokazoval proto - alespoň do té doby, než se stal válečným spojencem nacistů - větší pružnost v mezinárodních jednáních a jistou způsobilost ke kompromisním jednáním.“

„Na rozdíl od komunismu si fašismus a nacismus nestavěly za cíl vybudovat zbrusu nové sociálně-ekonomické zřízení, ani paušálně vyvlastnit nebo vyřadit majetné společenské vrstvy.“*)

-----
*) Reiman, Michal: O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí, str. 47 a 50.

Proto také ekonomická a společenská obnova po pádu nacismu byla o něco snazší než obnova po pádu komunismu. Také Alain Besançon říká, že v nacismu byl aspoň malý zbytek práva, i když určený k zániku. Nechci se tím zabývat, obětem fašismu, nacismu i komunismu jsou tyto rozdíly lhostejné.

Nacismus ušetřil podnikatele, velké, střední i drobné a proto za deset let po Druhé světové válce bylo Německo již celkem v pořádku. Obnovování demokracie v postkomunistické éře je mnohem těžší. Totalitní systém rozbil sociální strukturu společnosti mnohem důkladněji než nacismus a fašismus. Polistopadový systém musí proto nejen budovat nové demokratické instituce, musí se také zároveň zabývat otázkami nevyjasněného vlastnictví, inovace průmyslu a jeho odvětvového složení, opožděného vývoje produktivity práce, náporu investorů ze zemí, které měly aspoň čtyřicet let možnost racionálního vývoje, i mezilidských vztahů a poškození morálky za dob reálného socialismu. Deset let po pádu komunismu je ještě mnoho věcí nedobrych.

Režim se mění v dým

Systém politické moci a ekonomického řízení, zavedený Leninem a Stalinem, přežil ještě dlouho po Stalinově smrti, až do Gorbačevovy perestrojky, a pak se rozpadl. Jeho vývoj od prvního okamžiku existence ukazoval, co může způsobit nesprávná filosofie, založená na nevědeckých závěrech a na víře ve spasitelskou třídu, která je navíc řízena vševědoucí a všemocnou politickou stranou pod vedením absolutně geniálního vůdce.

Americký politolog Ken Jowitt odhadl, že po sedmdesáti letech vražedné námahy a krutosti dosáhl SSSR v osmdesátých letech úrovně německého průmyslu v roce 1880. *)

*) Jowitt, K.: The Leninist Extinction, in Daniel Chirot Ed., The Crisis of Leninism and the Decline of the Left, Seattle, USA, University of Washington Press, 1991.

Stejně se opožďovaly i ostatní země se socialistickým hospodářstvím včetně naší.

„V jedné studii ještě před rokem 1968, založené na srovnání Francie a Československa, se uvádělo, že růst životní úrovně francouzského dělníka probíhal v období 1960 - 66 asi 2,5 rychleji než u dělníka československého, zatímco tento poměr byl asi 6 pro vrstvy inteligence v obou zemích.“*)

*) J. Teplý: Socialismus v čs. národním hospodářství, Index, Kolín nad Rýnem, Německo, 1976, str. 114.

Rozpad světového komunistického systému můžeme sledovat na několika úrovních: ekonomické, vojenské, politické a hlavně ideologické.

V této knížce si všímáme hlavně ideologie.

Uveďme příklad: Komunisté tvrdili, že zavedou věčný mír tím, že odstraní kapitalismus. Pak však došlo ke štěpení komunistické soustavy v sovětsko - jugoslávském, sovětsko - čínském a sovětsko - albánském sporu a bylo po míru. Tyto rozkoly diskreditovaly oficiální doktrínu bratrských vztahů mezi komunisty. Heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“ přestalo platit.

Když se do čela sovětského státu dostal v roce 1955 Nikita Sergejevič Chruščev, začal hovořit o rychlém přechodu ke komunismu. a jako první z vůdců formuloval vybudování komunismu jako bezprostřední úkol. V roce 1956 na 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu řekl, že SSSR může předstihnout ekonomicky nejrozvinutější kapitalistické země během historicky krátké doby. Vyžaduje to však vysokou produktivitu práce, kterou mohou zajistit jen nové, vzdělanější generace.

O tři roky později opět řekl: „*Nebezpečí návratu kapitalismu v Sovětském svazu je vyloučeno. To znamená, že triumf socialismu je nejen úplný, ale i konečný.*“

Přitom opakovaně kritizoval byrokratické řízení a vůbec byrokracii, která podle něj byla brzdou rychlého přechodu ke komunismu. Stěžoval si na její nepružnost, nezáměr a konzervatismus. To byly podle něj hlavní důvody dosavadního neúspěchu ve využití obrovského potenciálu země, o níž byl přesvědčen, že má dost strojů a fyzických faktorů výroby, aby se mohlo vyrobit dostatek zboží pro každého. Zaměnil tedy důsledek za příčinu, protože byrokracie byla sice opravdu podstatnou součástí systému, ale byla jeho produktem, bez kterého by tento systém vůbec nefungoval.

Na 21. sjezdu strany v roce 1961 vyhlásil pak nový Program Komunistické strany Sovětského svazu. Komunismus měl být vybudován do roku 1980. Mezi lety 1961 a 1970 měl SSSR předstihnout USA ve výrobě na hlavu a v roce 1980 měla být dobudována materiální základna komunismu.

Program uzavírala slova: „*Strana slavnostně prohlašuje, že současná generace sovětského lidu bude žít v komunismu.*“

Zároveň Chruščev tehdy napsal:

„*Vítězství SSSR v ekonomické soutěži s USA, vítězství socialistického systému nad kapitalistickým, bude největším bodem změny v historii a bude mít mohutný revoluční vliv na dělnické hnutí v celém světě. Potom i těm nejvíc skeptickým bude jasné, že jenom socialismus dá vše potřebné pro šťastný život každého, a proto se rozhodnou pro socialismus.*“*)

*) N. Chruščev, *Socialism and Communism*, Moskva, Izdatelstvo literatury na inostrannych jazykach, 1963, str. 56 - 57.

Podle Programu měla průmyslová výroba vzrůst v následujících dvaceti letech pětkrát, zemědělská produkce tři a půlkrát. Produktivita práce v průmyslu měla vzrůst o 350 procent. V roce 1980 měl SSSR mít nejkratší a nejlépe placený pracovní týden. Výroba oceli bude 250 milionů tun za rok.

Chruščev psal: „*Pohár komunismu je pohárem hojnosti, a musí být vždy naplněn k okraji.*“*)

*) N.S. Chruščev: O programu Komunistické strany Sovětského svazu, Zpráva na 22. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, říjen 1961.

Hojnost podle Chruščeva znamenala dostatek potravy podle výživových norem, pohodlné, praktické a atraktivní oblečení, mechanizace domácností, dostatek kulturních statků, jako jsou rádia a televizory, a dostatečné bydlení. Také předpokládal ohromný rozvoj sociálních spotřebních fondů, školství, lékařské péče, bydlení ve státních domech, penze, veřejnou dopravu. Tyto fondy měly v roce 1980 představovat víc než polovinu příjmu občana.

Výroba zboží za peníze a peníze měly zmizet. Zároveň s vytvářením výrobní základny mělo dojít i k zformování nového člověka komunistické epochy. Měl zmizet parazitismus, nečestnost, kariérismus, hromadění peněz a jiné projevy buržoazního individualismu. Tato změna měla být automatickým důsledkem materiální hojnosti.

Ještě na 22. sjezdu KSSS Chruščev dokonce prohlásil, že komunismus bude vybudován ještě dříve. Důvody, o něž opíral své tvrzení, byly tyto: Růst průmyslové výroby v prvních pětiletkách byl vysoký a ještě po válce rostl národní důchod o 10 procent každý rok, a to i přes panující byrokratickou rigiditu a konservatismus. Pak tedy růst, který nastane, když se odstraní byrokracie, bude vpravdě nesmírný. Když se zlepší politické klima, budou se lépe využívat rezervy, bude víc nadšení a když se lidem povede lépe, budou lépe pracovat. I sovětská věda a technologie bude dále zvyšovat produktivitu práce a víze budoucnosti bude inspirovat sovětské dělníky, aby lépe pracovali.

Chruščev chtěl hodně věcí najednou. Chtěl zvyšovat životní úroveň a zároveň zvyšovat investice do výroby. Současně bylo nutné i udržet vysokou úroveň zbrojení.

Můžeme považovat Chruščeva za snílka a jeho sliby za udivující naivitu. Pravděpodobnější je, že šlo jen a jen o propagandistické tažení, které mělo zamlžovat skutečný stav země a dále udržet vládu komunistických struktur.

Chruščevovi nemůžeme upřít jednu zásluhu. Svou činností pomohl demaskovat utopičnost ideje komunismu. Jeho nástupce Leonid Brežněv ještě rovněž občas mluvil o komplexní výstavbě komunismu, ale byl o něco realističtější. Více hovořil o vyspělém socialismu. To znamenalo, že vybudování komunismu bylo odloženo přece jen na vzdálenější dobu.

Občas se v západní politologii objevovaly úvahy, že by snad mohlo dojít k jakémusi vzájemnému přibližování socialismu s kapitalismem. Americký politolog John Kenneth Galbright ještě v roce 1987 zcela vážně psal prohlašoval, že oba systémy jsou si natolik podobné, že může dojít i k jejich splývání a vytvoření jakéhosi hybridního systému. Byl to však omyl, protože původní stalinistický systém, a po něm i neostalinistický systém byl založen na principech zcela odlišných než je systém demokratický. Adam Michnik jej popisoval jako „totalitu s vylámanými zuby“. Jeden nemohl být naroubován na ten druhý.

Za Brežněva a jeho následníků již málokdo ideologii věřil. Ideokracie, vláda myšlenky, se změnila v logokracii, vládu slova. Realita života sovětských lidí, všeobecná nespokojenost, alkoholismus, antisemitismus, národní šovinismus, zločinnosti, to vše bylo na hony vzdáleno imaginárnímu světu stranických usnesení. Docházelo k sebezničující dynamice.

Naproti tomu se ve stejné době začala radikálně měnit struktura kapitalismu. Rozvíjela se „flexibilní specializace“: výroba zboží v malých sériích; dodávky surovin a polotovárů naplánované přesně na určitou dobu; urychlení postup inovací; snížení doby obratu kapitálu prostřednictvím automatizace a elektroniky; vznik nových potřeb obyvatel, hlavně v komunikaci, dopravě a jinde, a jejich průběžné uspokojování; okamžitý přístup k přesným analýzám a informacím; a konečně decentralizace kontroly manažerů nad pracovníky. Rozvoj počítačových sítí k těmto změnám neobyčejnou měrou přispěl. To byla podstatná zlepšení. Socialistický systém a jeho administrativní metody hospodaření se ani přes usilovnou rétoriku nemohly s těmito změnami vyrovnat.

Závažný obrat nastal v sedmdesátých letech, kdy si komunistické země začaly půjčovat peníze od západních zemí. Importovali kapitál od svých ideologických protivníků, kupovaly vyspělou technologii a doufaly, že tím zlepší ekonomickou výkonnost. Půjčování mělo být náhražkou za interní změny, které byly sice nutné, ale které by ohrozily monopol vlády strany nad společnostmi.

Přes tyto investice zůstávala však organizace socialistické výroby v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století velmi výrazně pozadu za vyspělými zeměmi. Jen občas se různí reformisté té doby pokoušeli o decentralizaci řízení a vytváření svobodnějšího trhu, který měl vést k růstu produktivity práce a vzrůstu výroby.

Ekonomická krize, způsobená vnitřní strukturou systému, se ještě dále prohloubila během poslední dekády jeho existence. Byly vyčerpány rezervy, bloky a překážky zesílily. Důležité v tomto rozpadu komunistického systému bylo i zbrojení, které bylo čím dál tím dražší a technicky náročnější.

Konečným řešením chronického konfliktu mezi ideologií a společností byl rozpad sovětského systému. Dne 7. října 1989 hovořil Gorbačev ve východním Berlíně při příležitosti 40. výročí Německé demokratické republiky (což nebyla ani německá, ani demokratická, ani republika):

„Vše se mění, a nemůžeme jednat jako dříve. Po mnoho let jsme říkali, že Západ stagnuje a zhroutí se. Předehnali nás však v technologii, sociálně udělali více než my. Žijete blízko nich a musíte to cítit.“ *

-----
*) Gorbačevův projev na schůzi Politbyra Jednotné socialistické strany Německa (SED) podle záznamu, uveřejněného v New York Times, 9. 10.1989.

V době, kdy už politické změny v zemích střední Evropy vrcholily, řekl dne 2. července 1990 na posledním, 28. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu:

„Stalinistický model socialismu je nahrazován občanskou společností svobodných lidí. . . Výrobní vztahy, které byly zdrojem odcizení pracujících lidí od majetku a výsledků jejich

práce, jsou odstraňovány a vytvářejí se podmínky pro svobodnou soutěž mezi socialistickými výrobci. “

„Zdědili jsme neobyčejně obtížné dědictví militarizace hospodářství. “

Nikolaj Ryžkov, tehdejší sovětský ministerský předseda, rovněž přiznal:

„Staré struktury společenské výroby . . . jsou vyčerpány. Struktura se stala překážkou. “

Člen Politbyra KSSS L. I. Abalkin na stejném sjezdu prohlásil: *„Musíme jasně rozumět, že to nebyl socialismus, co jsme budovali, a že jsme nežili v socialistické společnosti. Jinak bychom museli připustit, že společnost, ve které potravinový problém nebyl vyřešen, problém bytů nebyl vyřešen, společnost, která nemá státní demokratické instituce, založené na právu, se může nazývat socialistickou. Konečně, za socialistickou se nemůže považovat společnost, v které je pracující člověk odcizen a oddělen od majetku a od ekonomické a politické moci. “*

V roce 1988 začal rozpad celé tak zvané socialistické soustavy. V roce 1990 se rozpadl Sovětský svaz. Členové mocenského aparátu komunistických stran se na nové podmínky připravili v dostatečném předstihu. Podle americké politoložky Katheriny Verderyové z USA individuálně začali vytvářet nové formy vlastnictví nezávislé na státním vlastnictví. *)

-----
*) Verdery, K.: What was socialism, and what comes next? Princeton University Press, Princeton, 1996.

Takový převod majetku státu do soukromých rukou, probíhal podle Verderyové již od roku 1984 v Maďarsku a od roku 1987 v Polsku. Již předtím existoval v obou těchto zemích malý legální soukromý sektor i relativně nezávislá výrobní družstva. Vznikala dvojí ekonomika. Jedna byla ovládána centrálně a trpěla všemi neduhy socialistického plánování a druhá využívala tržních mechanismů a dokonce prováděla i selektivní privatizaci státního majetku. Tyto procesy studovali maďarští (David Stark), polští (Jadwiga Stanizskisová) a jiní badatelé. Rumunský sociolog Andrei Cornea mluví o direktokracii.

Proto v době, kdy se o soukromém podnikání začalo veřejně hovořit, tedy po listopadu 1989, měli již mnozí soudruzi svá nová místa připravena.

Tento částečný rozpad homogenního státního vlastnictví podle Stanizskisové znamenal, že nad oficiální socialistickou ekonomikou začala vítězit druhá, černá ekonomie . Jadwiga Stanizskisová nazývá takové podnikatele - komunistické aparátčíky „enterpráťčíky“. Ti se stávali novou elitou a dostávali se k ekonomické moci.

Rozpad tak zvané světové socialistické soustavy byl nakonec dovršen revolucemi roku 1989. Co se dělo v roce 1989, se nedá vysvětlit marxistickou teorií revoluce. Žádná revoluce stejně nikdy neproběhla podle klasického Marxova modelu. Lidé žádali spravedlnost, demokracii, pravdu, legalitu, lidskou důstojnost a občanské svobody. Došlo k definitivnímu odcizení lidí od socialistického systému.

Je zajímavé si přečíst stenografický záznam z posledních zasedání Ústředního výboru KSČ v listopadu 1989. Členové ÚV rozčileně vykřikovali, hořkovali nad tím, co se venku na ulicích děje, a svoje problémy se pokusili vyřešit tím, že jmenovali nové Předsednictvo ústředního výboru a komisi, která měla navrhnout opatření. Jinak se nic nestalo.

Tak to skončilo. Od omylů Marxe a Engelse, přes chyby Leninovy, Stalinovy, Chruščevovy, Brežněvovy vývoj šel až k výkřiku Miloše Jakeše:

„Co mám tedy dělat, co mám udělat jako generální tajemník? Co má udělat předseda vlády jako předseda vlády v tomto momentě? Co má udělat, porad'te. “

Doslov, který nepatří na konec knihy

Komunismus se nakonec rozpadl proto, že jeho základní myšlenky byly od samého začátku mrtvé. Přehlídka omylů skončila. Známy polský filozof Józef Maria Bocheński napsal:

„Bez nadsázky se dá říci, že lidské myšlení už řadu století nezažilo takové ponížení jako pod vládou marxismu.“*)

Bocheński, J.M.: Slovník filozofických pověr. Academia, Praha 2000, str. 74.

Některé omyly marxismu byly:

předně, že platnost zákonů dialektiky v přírodě i společnosti nebyla prokázána a je nulová; že učení o proletariátu a Marxovy a Engelsovy předpovědi vývoje společnosti neodpovídaly skutečnosti;

že říjnová revoluce roku 1917 nebyla revolucí proletářskou; že vyloučení tržních mechanismů a jejich nahrazení formálními ekonomickými ukazateli zabrzdlilo vývoj hospodářství.

Komunisté nemohou obviňovat nikoho jiného než sami sebe. Nedošlo k občanské válce, imperialisté nevrhli do země, nestřílelo se, revoluce byla mírná a dobromyslná, lidový hněv se nijak výrazně neprojevil. Nechořely sekretariáty strany.

Komunismus skončil, protože skončit musel. Byla to dlouhá a krvavá cesta nikam. Dál už se touto cestou jít nedalo. Komunisté rozložili a rozbili sociální strukturu společnosti. Přiblížili hospodářství úrovni rozvojové země. Zkazili, co mohli a pak odešli od moci. Zbyl po nich chudý národ v bohaté Evropě. Nechali jej, ať se sám o sebe postará. Nyní polistopadový systém kritizují, že se nedostává ze zuboženého stavu na evropskou úroveň dostatečně rychle a že nemá dostatek dobrých manažerů a politiků.

Svět není spravedlivý. Několik komunistů bylo potrestáno, ale nebylo jich moc a tresty nebyly vysoké. Mnozí ani potrestání nebudou.

Doufat nebo zoufat?

Bohužel, s pádem komunistické světové soustavy komunismus neskončil a není ještě zameten na smetiště dějin. Komunistický systém se podepsal na osudech všech lidí, kteří v něm žili. Sedmdesát let politického omylu v SSSR a čtyřicet let politického omylu u nás zanechalo nedobré dědictví. Každý byl aspoň trochu postižen.

Ctižádostivci, kteří se snažili vyniknout během vlády komunistů, se nezměnili a snaží se vyniknout znovu. Ti z členů strany, kteří včas pochopili, že systém padne, bleskově vplynuli do nového systému. Mnozí nostalgicky vzpomínají na doby, kdy se říkal vtíp:

Dělníci předstírají, že pracují, a stát předstírá, že je platí.

Nejhorší osud bývalý komunistický režim připravil starým lidem. Prožili v něm skoro celý život. Dnes někteří demonstrují a vykřikují:

„Celý život jsem chodil na brigády, budovali jsme vlast, a teď nám nechtějí přidat.“

Když dnes žijí z nedostatečné penze v domově důchodců, kde jich je šest na pokoji, šest dědků nebo šest babiček, je to samozřejmě nedůstojné. Takovému stáří se, doufám, ti mladší budou moci vyhnout. Komunistická strana a vláda ty, kteří na ni celý život dřeli, odhodila jako odpadky.

Plakat však není třeba, mléko si lidstvo rozlévalo odjakživa a vždy se z problémů dostalo, proč hořekovat?

Omylem marxismu i leninismu bylo, že se ve vývoji společnosti snažily nalézat předvídatelné a nezměnitelné vývojové trendy. Kolo dějin se pohybuje vpřed nezávisle na lidech, říkali. Na jedné straně toto tvrzení bylo známkou jistého nedostatku vědomostí, na druhé straně mohlo dávat mnoha lidem téměř náboženskou naději na něco lepšího, co bude. Takové naděje není škoda, protože není založena na realitě.

Co nebo kdo vlastně dává dějinám smysl? Smysl dává dějinám každý člověk individuálně. Každý člověk vytváří dějiny. V tom je skutečná naděje. Dějiny jsou především dějinami myslících lidí. Vývoj společnosti je hromaděním větších či menších změn v různých úsecích života. Tyto změny ale nevznikají z Hegelovy Nejvyšší Ideje, z Marxova Kola Dějin nebo z činnosti jedné vyvolené společenské třídy. Každý den vznikají nápady, myšlenky, objevy, vynálezy, uskutečňují se a pozvolna nebo rychle mění svět. To se netýká jen výroby materiálních statků, ale i organizace společnosti, kultury, filozofie, vztahů mezi lidmi, opatření vlád a státních orgánů. Mohou být tyto nové myšlenky, měníci svět, omezeny jen na třídu proletářů, nebo vůbec na nějakou specifikovanou třídu? Zajistě, že ne, protože kdo je v procesu změn lidské společnosti ten nejdůležitější a schopný nahradit všechny ostatní, dělník nebo organizátor výroby, vynálezce, vědec, učitel, ošetřovatel starých, slabých a nemocných, spotřebitel nebo distributor, ten, kdo udržuje pořádek nebo ten, kdo vybírá daně a platí z nich silnice, výzkum a stavbu škol?

Ve složitých vztazích moderní společnosti stěží najdeme někoho nebo nějakou sociální třídu, která by si mohla dělat primát na rozum a považovat se za vůdce pokroku. Společnost je závislá na desítkách tisíc různých zaměstnání, která existují proto, že jsou těm druhým užitečná. Pokud vůbec připustíme, že sociální třídy v Marxově pojetí existují, pak příslušnost k některé takové třídě nedává nikomu patent na moudrost ani mu nevezme možnost přispívat k tomu, čemu říkáme pokrok společnosti.

V rozvoji výroby a společnosti vůbec hlavním faktorem je lidské i vědecké poznání, přetvořené na praktické procesy. K využití vědeckých poznatků se dospívá díky aktivitě všech lidí, dělníků, ale také učitelů, finančníků, spisovatelů a právníků. Myslíci lidé ve všech povoláních a sociálních skupinách používají nejen dosažených a známých výsledků a objevů vědy, ale i dalších, nových, vzniklých jejich vlastní vynalézavostí a vlastním myšlením.

Proces lidského poznání a jeho prostřednictvím i proces přeměny společnosti závisí na hromadění výsledků činnosti milionů lidských myslí, reagujících na okolí a měnících svůj úsek skutečnosti. Každý přispívá svým způsobem k obrovské kolektivní životní zkušenosti, kterou lidstvo nahromadilo během své existence. Teprve tím se mění svět. Nechceme samozřejmě považovat psychologické faktory vývoje společnosti za jediné, ale po zhodnocení vlivu faktorů geologických, biologických, klimatologických, sociálních atd. jsou faktory nejdůležitějšími. To neznamená, že život společnosti se dá zredukovat na pouhé psychologické jevy ve vědomí jednotlivců.

Samozřejmě musíme připustit, že jednotlivci sice mohou jednat racionálně, avšak společnost jako celek se přesto nemusí chovat racionálně. Ani jednotliví lidé nejednají vždy racionálně. Jednají pod vlivem okamžiku, podvědomí nebo v odpovědi na iracionální okolí, v němž se nacházejí.

Jestliže všichni mohou ke změnám společnosti přispívat, dá se velice obtížně předpokládat, že výslednice jejich aktivit bude mít jednotný, racionálně vytvořený směr. To bychom chtěli mnoho. Výslednicí konání jednotlivých lidí jsou dějiny, ve kterých se odráží racionální i iracionální jednání lidí, jejich emoce a podvědomé motivace.

Období, kdy lidem není dovoleno myslet a měli by jen poslouchat, patří k nejnešťastnějším obdobím dějin. Vždy budou existovat ve společnosti protichůdné tendence a různé názory. Jejich potýkání nedá vždy racionální řešení. V budoucích dějinách nečekejme klid. Klid nebude.

Každý člověk má své vlastní individuální vědomí, kterým vnímá okolí a aktivně naň reaguje. Nedá se přesně předvídat, jaké myšlenky kde vzniknou a jak se uplatní. Dnes proto nemůžeme s naprostou jistotou prorokovat, co bude zítra. Předem daný smysl dějin neexistuje. Není možné přesně předvídat historický vývoj, není možné věřit na nevyhnutelnost přechodu ke komunismu. Tragická proroctví se nemusí uskutečnit, protože lidé na ně nereagují pasivně, ale snaží se tragediím předejít. Vývoj společnosti je neukončený, bude vždy neukončený, a bude ukončen až tehdy, až lidé přestanou existovat.

Filosof Karl Popper napsal:

„Pokud existuje něco jako růst lidského poznání, nemůžeme dnes předvídat, co budeme vědět zítra.“ *

*) K.R.Popper: Bída historicismu. Oikúmené, Praha, 2000 str.9.

Jedním z přirozených práv člověka je právo prosazovat své nápady a ideje. Samozřejmě, že různé myšlenky spolu konkurují a bojují o uznání. Změny nejsou zpravidla výsledkem individuálního úsilí. To je podstata demokracie. Každý má právo svou prací tvořit svět. Jde však o něco víc. Toto právo nám také dává určité povinnosti, a hlavně nejvyšší odpovědnost za naše činy a jejich důsledky pro ty ostatní. Všeobecně můžeme věřit, že lidský rozum má schopnost uskutečňování rozumnějšího světa. Lidé však nejsou vždy zcela racionální. Ne každý nápad je vždy dobrý. Vrah a lupič se nemůže spoléhat na to, že má právo své zločiny uskutečnit.

Toto vše je v přímém protikladu k teorii a praxi marxismu a leninismu.

Můžeme tedy posoudit dva pohledy na to, co je příčinou společenského vývoje. Jeden je ten, že všichni lidé jsou tvůrci dějin, každý svým způsobem jedinečný, a jejich myšlenky a činy se musí brát v úvahu nezávisle na třídní příslušnosti. Všichni mají právo se podílet na výtěžku práce a rozhodovat o něm. Všichni jsou odpovědní za vývoj společnosti.

Druhý pohled spočívá v tom, že jen příslušníci jedné třídy nebo dokonce jen jedné politické strany jsou užiteční, zatímco všichni ostatní jsou zbyteční. Mohou dokonce být svedeni zlým

nepřítelem našeptávačem. Jsou proto nesvéprávní a potřebují pevné vedení. Když nebudou chtít být vedeni, budou muset co nejdříve zmizet v propadlišti dějin.

Mezi těmito dvěma pohledy na hodnotu člověka není příbuznosti. Jeden nemůže být naroubován na druhý. Lidé nemohou být zároveň svobodnými demokraty a zastánci totality. Jestliže to tvrdí, nevědí, co činí. Je to pokus dostat hranatý kolíček do kulaté dírky.

Aby se mohla lidská touha měnit svět realizovat, potřebuje samozřejmě nejvyšší míru svobody, zaručenou systémem lidských práv, včetně práva podnikat a prosazovat své názory i proti nepřejícímu okolí. Z toho logicky vyplývá, že osobní svoboda a lidská práva nejsou jen teoretickou fikcí filozofů, ale především základní podmínkou pokroku a rozvoje současného světa. Člověk je pro společnost užitečný jen když může svobodně myslet a podle toho jednat.

Nyní tedy záleží na každém člověku. Marx se mýlil, když napsal, že filozofové mají měnit svět. Nejen filozofové mají měnit svět; každý člověk má právo, nebo dokonce povinnost, měnit svět. Všichni jsme tvůrci dějin, všichni jsme odpovědní za všechno. Neexistují magické síly, které by nás samy bez našeho vědomí a proti naší vůli přivedly do záhuby nebo do ráje. Jsme jen my.

A to stačí.

Použitá literatura

Amalrik, A.: Udrží se Sovětský svaz do roku 1984? Přel. A. Tosek, Index, Kolín nad Rýnem, Německo, 1971.

Arnason J. P.: The future that failed. Origins and destinies of the Soviet model. Routledge, London and New York, 1993.

Bartošek, K.: Zpráva o putování v komunistických archivech. Paseka, Praha, Litomyšl 2000

Berdyajev, N.: The Origin of Russian Communism, Geoffrey Bles, London, 1948.

Besaňon A.: The Soviet Syndrome. Harcourt Brace Jovanovich, New York and London, 1978.

Besaňon A.: Nemoc století. Komunismus, nacismus a holocaust. Themis, Praha, 2000.

Bocheňski, J.M.: Slovník filozofických pověr. Academia, Praha, 2000.

Cabada, L.: Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900 - 1939, ISE Institut, Praha 2000.

Campeanu, P.: The Genesis of the Stalinist Social Order. Přel. M. Vale, M.E. Sharpe, Inc., Armonk, New York 1988.

Daniels, R. V. : The End of the Communist Revolution. Routledge, London and New York, 1993.

Dějiny všesvazové komunistické strany (bolševiků) - stručný výklad. Přel. Dr. J. Procházka a kolektiv. Svoboda, Praha 1952.

Djilas, M.: Razgovory so Stalinym. Přel. J. Trusnovič. Possev Verlag, Frankfurt/M., 1970.

Ducatillon, P. V., O.P.A., Rops, D.: Rudé plameny nad Evropou. Přel. R. Voříšek. Vyšehrad, Praha, 1937.

Dvořák, L.: Lenin je v Ječný. Horizont, Praha 1997.

Engels, F.: Dialektika přírody. Přel. kolektiv překladatelů, Svoboda, Praha, 1950.

Engels, F.: Pana Eugena Dühringa převrat vědy (Anti - Dühring), Přel. I. Hálek, Svoboda, Praha, 1949.

Evans, A. B.: Soviet Marxism - Leninism / The Decline of an Ideology. Praeger, Westport, Connecticut, London 1993.

Fidelius, P.: Řeč komunistické moci. Triáda, Praha 1998.

Furet, F.: *Minulost' jednej ilúzie. Esej o idei komunizmu v 20. storočí.* Přel. J. Le Tohic, J. Šmelková, P. Solivajs. Agora, Bratislava 2000.

Horner, L.: *Reports of the Inspectors of Factories, Parliamentary Papers, London, 1841 - 1860.*

Hostetler, J.A.: *Hutterite Life.* Herald Press, Kitchener, Ontario, Kanada, 1983.

Jowitt, K.: *The Leninist Extinction, in Daniel Chirot Ed., The Crisis of Leninism and the decline of the left,* University of Washington Press, Seattle, USA, 1991.

Kaminski, K.: *The Collapse of State Socialism.* Princeton University Press, Princeton 1991.

Kingston - Mann, E.: *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution,* Oxford University Press, New York, Oxford 1983.

Kolakowski, L.: *Main Currents of Marxism,* přel. T. S. Falla. Oxford University Press, Oxford, New York, USA, 1981.

Konstantinov, F.V.: *Historický materialismus.* Přel. kolektiv, Svoboda, Praha 1952.

Kranzberg, S.: *A Soviet Postmortem. Philosophical Roots of the „Grand Failure“,* Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Maryland, USA 1994.

Lenin V.I.: *Stát a revoluce.* Přel. J. Fromková, Svoboda, Praha, 1988.

Lévy, B.-H.: *La barbarie a visage humain,* Editions Grasset et Fasquelle, Paris, 1977.

Lukacs, G.: *Lenin, A Study on the Unity of his Thought (poprvé vyšlo ve Verlag der Arbeiterbuchhandlung, Vienna, 1924, v angličtině vydal NLB, London 1970.*

MacGregor, D.: *Hegel, Marx, and the English State,* University of Toronto Press, Toronto, 1996.

Mandel, E., Novack, G.: *The Marxist Theory of Alienation.* Pathfinder Press, New York, 1976.

Marx K.: *Kapitál.* Přel. T. Šmeral, Státní nakladatelství politické literatury, Praha, 1958.

Marx, K.: *A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right,* Deutsch-Französische Jahrbücher, 1844.

(<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/critique-hpr/intro.htm>).

Marx, K.: *Bída filosofie.* Přel. kolektiv, Svoboda Praha, 1948

Marx, K. a Engels, F.: *Manifest komunistické strany.* Přel. A. Radimský, Otakar II, Praha 2000.

Masaryk, T.G.: *Otázka sociální.* Jan Laichter, Královské Vinohrady, 1898.

Polan, A.J.: Lenin and the End of Politics. The University of California Press, Los Angeles, 1984.

Popper, K.R.: Otevřená společnost a její nepřátelé. II. Vlna proroctví: Hegel, Marx a co následovalo. Přel. J. Odehnalová. ISE, edice Oikúmené, Praha 1994.

Popper, K.R.: Bída historicismu. Přel. J. Odehnalová a J. Moural, Oikúmené, Praha, 2000.

Prenant, M.: Biology and Marxism. International Publishers, New York, 1943.

Reiman, M.: O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí. Karolinum, Praha, 2000.

Reiniš, S.: Sázka na kulhavého koně. Faun, Praha, 1999.

Stalin, J.V.: Otázky leninismu. Přel. J. Procházka, Svoboda, Praha, 1948.

Teplý, J.: Socialismus v čs. národním hospodářství. Index, Kolín n. Rýnem, Německo, 1976.

The World Almanac and Book of Facts 2000, World Almanac Books, Malwah, New Jersey, USA 2000.

Trocký, L.: The Revolution Betrayed. Doubleday, Doran and Co., New York, 1937.

Verdery, K.: What was socialism, and what comes next? Princeton University Press, Princeton, 1996.

Rejstřík jmen, použitých v této knize

Andropov

Aristoteles

Bach

Bebel August (1840 - 1913), povoláním soustružník, zakladatel a představitel německé sociální demokracie.

Brežněv

Bucharin Nikolaj I. (1888 - 1938), publicista a ekonom, po říjnové revoluci člen Politického byra ÚV VKS(b), redaktor Pravdy, v roce 1929 vyloučen z Politického byra ÚV, v roce 1938 popraven.

Černěnko

Chruščev

Dühring Eugen (1833 - 1921), německý filozof a ekonom, v 70. letech 19. století měl vliv na část sociální demokracie.

Engels Bedřich (1820 - 1895), spoluzakladatel „vědeckého“ socialismu, přítel a spolupracovník Karla Marxe.

Friedrich Wilhelm III

Gorbačev Michail (1931 -)

Hegel Georg Wilhelm Friedrich (1770 - 1831), německý filozof, idealista,

představitel německé klasické filozofie. Propracoval idealistickou dialektiku. Byl zastáncem monarchie.

Hérakleitos

Hitler

Jakeš

Kerenskij A.J. (1881- 1970), člen politické strany Sociálních revolucionářů (eser), po únorové revoluci 1917 ministerský předseda ruské Prozatímní vlády a vrchní velitel armády. V roce 1918 emigroval.

Kierkegaard

Lenin, Vladimír Iljič, vl. jm. Uljanov, V.I. (1870 - 1924), vůdce strany bolševiků, vůdce říjnové revoluce a zakladatel Sovětského svazu.

Lepešinskaja, Olga B.:

Lysenko, Trofim D.:

Marx, Karel (1818 - 1893), zakladatel tzv. vědeckého komunismu, vůdce mezinárodního komunistického hnutí, autor mnoha knih

Masaryk, Tomáš G.:

Platón

Plechanov, G.V. (1856 - 1918), první propagátor marxismu v Rusku, zakladatel první ruské marxistické skupiny Osvobození práce.

Popper, Karl R. (1902 - 2000). Narodil se ve Vídni, z Vídně odešel před nacisty a žil a pracoval v Austrálii a v Anglii. Zpočátku se přikláněl k marxismu, ve svém díle se zabýval teorií vědy a kriticky se vypořádával s Hegelem, Marxem, Heideggerem a dalšími.

Stalin

Tkačev P.N.

Trocký

Zola, Emil: Francouzský spisovatel 19. století

Poděkování

Vydáno s laskavou podporou sponsorů:

Pan Jan Filípek, Santa Monica, Kalifornie, USA;

Pan Miloš Štřapec, Toronto, Ontario, Kanada;

Masarykův ústav, Toronto, Ontario, Kanada;

Lanny Rosický, na památku Milady Plačkové;

Čtenáři časopisu Nový domov, který vychází v Torontu.

Dále děkuji svým přátelům, kteří se mnou diskutovali na Internetu o problémech, týkajících se vývoje komunismu a obsahu této knihy. Obávám se, že někteří asi ani nechtějí být jmenováni, a proto je pro jistotu neuvádím.

Své ženě děkuji za neúnavnou podporu. Bez ní by tato kniha nevznikla.

Vítám další diskuse, dotazy, náměty a námítky, které zasílejte, pokud možno neanonymně, na tuto e-mailovou adresu:

sreinis@watarts.uwaterloo.ca